

Emir Timur'un Çin Seferi Hazırlıkları Preparations for Amir Timur's China Campaign

Yavuz DELİBALTA

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz DELİBALTA

Kafkas Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kars, Türkiye

ORCID: [0000-0001-5082-5498](https://orcid.org/0000-0001-5082-5498)
e-mail: yavuzdelibalta69@gmail.com

Başvuru/Submitted: 19.07.2024
Kabul/Accepted: 19.11.2024

Atf: Delibalta, Yavuz, "Emir Timur'un Çin Seferi Hazırlıkları", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 7/2 (Aralık 2024): 650-673.

Citation: Delibalta, Yavuz, "Preparations for Amir Timur's China Campaign", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 7/2 (December 2024): 650-673.

Lisans/License:

Öz- Emir Timur, 69 yaşında Çin seferine giderken Otrar'da hastalanarak 1405 yılının Şubat ayında hayatını kaybetmiştir. Timur'un son hayali olan Çin seferi, her ne kadar onun ölümünden ötürü tamamlanamamış olsa da arka planda bu sefer için yıllarca süren ciddi hazırlıkların olduğu görülmektedir. 1387 yılında elçi ve tacirler aracılığıyla geniş kapsamlı istihbarat faaliyetlerine başlayan Timur, 1397 yılında ilk kez Çin'e sefer düzenleme niyetini belli etmiştir. Bu anlamda Çin sınırlarında askerî ve ziraat bir üs kurulmasını emreden Timur, yol güvenliğini sağlamak amacıyla Moğol Hanı Hızır Hoca ile de anlaşarak akrabalık tesis etmiştir. Bu ön hazırlıklar sürerken Timur'un Hindistan seferine çıkması onun Çin seferi için maddi kaynak sağlamak amacıyla olduğunu göstermektedir. Timur, daha sonra batı seferine çıkmak zorunda kalmışsa da diğer taraftan doğuya yönelik ayrıntılı istihbarat raporları ve haritalar hazırlatarak Çin seferinin planlamasını yapmıştır. Doğu sınırlarında otlak ve ipe temini için ziraat çalışmalarını hızlandıran Timur, propaganda faaliyetlerini Çin'in putperestliği, gaza ve cihat kavramları üzerine oturtmuştur. Çin seferini güvenle yapabilmek için farklı bölgelerden göçürülen bir kısım halk, Çin ve Türkistan sınırlarında iskân edilmiştir. 1404 yılının Temmuz ayında batı seferinden dönen Timur, Semerkand'da yalnızca birkaç ay kalıp ordunun tanzim ve tertibine yönelik son hazırlıklarını tamamlayarak sonbahar bitiminde büyük bir ordu ve muazzam bir silah-teçhizatla harekete geçmiştir. Ancak Timur, sefere başladığı halde Çin'i fethetme planlarını tatbik edemeden hayatını kaybetmiştir.

Timur'un Çin seferi hazırlıkları, askerî tarih çalışmaları açısından dikkatle incelenmesi gereken kıymetli bilgiler içermektedir. Bu çalışmada Timur'un Çin seferi kapsamında sefer organizasyonu, strateji ve planlama aşamaları, askerî ve lojistik unsurlar, istihbarat ve propaganda faaliyetleri gibi hususlar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler- Emir Timur, Çin Seferi, Askerî Hazırlıklar, İstihbarat, Lojistik.

Abstract – At the age of 69, Emir Timur fell ill in Otrar on his way to China and died in February 1405. Although Timur's last dream, the Chinese campaign, could not be completed due to his death, years of serious preparations were made for this campaign in the background. In 1387, Timur started extensive intelligence activities through envoys and merchants, and in 1397, he announced his intention to organize a campaign to China for the first time. For this purpose, Timur ordered the establishment of a military and agricultural base on the Chinese borders and established a kinship with Khizr Khoja Khan to ensure road safety. The fact that Timur made a campaign to India while these preliminary preparations were underway shows that he was aiming to get financial resources for the Chinese campaign. Although subsequently, Timur had to embark on a western campaign, he continued to plan the campaign to China by having detailed intelligence reports and maps prepared for the east. He accelerated agricultural activities to provide pasture and sustenance on the eastern borders, and he based his propaganda activities on the ideas of China's idolatry, holy war, and jihad. To ensure the safety of the Chinese campaign, some people who migrated from different regions were settled on the borders of China and Turkestan. In July 1404, Timur returned from his western campaign, stayed in Samarkand for only a few months, completed the final preparations for the organization and arrangements of the army, and set off in late autumn with a large army and an enormous number of weapons and equipment. However, he died before he could put his plans to conquer China into practice.

Timur's preparations for the Chinese campaign offer valuable information that should be carefully analysed regarding military history studies. The present study tries to assess and evaluate the organization of Timur's China campaign, strategy and

planning stages, military and logistical elements, and intelligence and propaganda activities.

Keywords– Amir Timur, China Campaign, Military Preparations, Intelligence, Logistics.

Yayın Tarihi	
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-İntihal.Net
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	
Reviewers	Single Anonymized - Two Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

In 1370, two years before Emir Timur established his sovereignty in Transoxiana, there was also a change of power in China where the Yuan Dynasty founded by the Mongols was overthrown and replaced by the native Ming Dynasty. While Timur was expanding the borders of his sovereignty through his great campaigns, he was also following the developments in China. Beginning in 1387, he arranged envoy and merchant delegations to the Chinese court for ten years, sending valuable gifts and establishing good relations. The conquest of China was one of Timur's greatest aspirations on the road to world domination. Thus, he would have reunited the old Mongol Empire under his entire sovereignty. In the Chinese understanding of governance, Timur's gifts were considered as tribute and he was regarded as a vassal ruler. In 1397, a delegation of envoys from China demanded tribute by emphasizing the superiority of the Ming Emperor. This situation gave Timur the opportunity he was looking for. He detained these envoys and began preparations for a campaign to China.

Emir Timur tasked his grandson Muhammad Sultan to establish a fortified military and logistical base at the strategic Ashpara location on the Chinese border. He also married the daughter of Khizr Khoja, the Mongol Khan of Beshbalik, to have an agreement with him. In this way, the road to China was opened and security was ensured on the route of the campaign. While the preparations for the Chinese campaign were in full swing, Timur unexpectedly embarked on a campaign to India in 1398, which suggests that he was aiming to get financial resources for the Chinese campaign. Within a year, Timur returned with rich booty and then had to embark on the great western campaign known as the seven-year campaign. Meanwhile, however, Timur did not neglect the East and continued to make extensive preparations for the Chinese campaign while clashing with great powers such as the Mamluks and the Ottomans. For this purpose, Timur sent one of his great emirs, Allahdad, to the Chinese borders to prepare detailed intelligence reports and maps. These maps were presented to Timur while he was still in Anatolia, and he made elaborate plans for each stage of the campaign. In the same period, Iskandar Mirza brought the East Turkestan territories under direct Timurid control. As a result, the borders of the Timurid country reached the borders of China. Timur had new military and logistical bases established on the borders, and his agents continued to receive news about the current situation and military potential in China. He tried to gain the support of Muslims by basing his propaganda activities for the Chinese campaign on the ideas of China's idolatry and the necessity of a holy war to punish polytheists. Some of the people who were made to migrate from Anatolia and other regions were settled on the borders of China to provide a security corridor on the borders and to try solving logistical problems such as the need for pasture and food through feverish agricultural works.

Returning from his Western campaign in July 1404, Timur openly showed his hostility towards China by humiliating the last envoys therefrom. Celebrating his victories by organizing feasts during the few months he stayed in Samarkand, Timur completed his final preparations for China in terms of army organization and stockpiling weapons and equipment. India's elephants, Anatolia's master weapon makers and the rich spoils of the victories gained so far were the resources to be utilized in the Chinese campaign. Having amassed an unprecedentedly large army, Timur planned the Chinese campaign to last at least four years. Thousands of female camels, cows, and dairy goats were procured, a large number of riding horses were purchased, large wagons were built, and sacks of seeds were prepared to be sown and harvested on their return.

In the early winter of 1404, Emir Timur marched with great enthusiasm and determination towards his last and most ambitious goal. The world conqueror, who was 69 years old at the time, aimed to launch his Chinese campaign, which he had been preparing for years and meticulously planned at every stage, through Mongolian territory. However, snowfall and adverse weather conditions in general, which were more severe than in previous years, caused disruptions in the planning of the campaign, Timur consequently fell ill after reaching Otrar and died on 18 February 1405. Timur's commanders had no doubt that they would be victorious if they marched on China with such an army. Even though they wanted to continue the campaign after Timur's death, the fierce throne disputes among the dynasty members did not allow the army to advance further.

Considered one of the greatest military and strategic geniuses of history, Emir Timur won great victories against powerful enemies in numerous territories with his mighty army, which was constantly on the move and undefeated between 1370-1405. The last nomadic conqueror of the Central Asian steppes built a vast empire stretching from the borders of China to the Aegean coast, from the interior of India to the Kipchak steppes. Although Emir Timur lost his life before he could realize his last and greatest desire, which was to conquer China, his extensive preparations for this purpose, which lasted for years, provide valuable information that should be carefully examined regarding military history studies. The present study assesses and evaluates Timur's preparations for his Chinese campaign, strategy and planning stages, intelligence and propaganda activities, military and logistical needs, army size, weapon and equipment qualities, capabilities, and limitations.

GİRİŞ

Çin'de Moğolların kurduğu Yuan Hanedanlığı'na (1279-1368) karşı başkaldıran “*Kırmızı Türbanlılar*” hareketinin lideri Zu Yuanzhang, bütün asi grupları bir araya getirip önce Güney Çin'de, daha sonra Togan Timur'un (1333-1368) Pekin'i terk etmesiyle de Kuzey Çin'de hâkimiyetini sağladı. Zu Yuanzhang, Hong Wu adını alarak başkenti Pekin'den (Hanbalık) Nanking'e taşıdı. Böylece 1368'te Çin'de bir iktidar değişikliği yaşanmış, Kubilay Han'ın kurduğu Moğol Yuan Hanedanlığı yıkılarak yerine yerli Ming Hanedanlığı kurulmuştur. Bu tarih, tam da Emir Timur'un Mâverâünnehir'de hâkimiyetini sağlamasından iki yıl kadar öncedir.¹

Çin'de Ming Hanedanı'nın kurulduğu ve Çin-Moğol mücadelelerinin yaşandığı dönemde Mâverâünnehir'de hâkimiyetini güçlendiren Emir Timur, devletinin sınırlarını genişletmekle meşguldü. 1370-1385 yılları arasında Moğulistan'ın (Doğu Çağatay Hanlığı) yanı sıra Harezmi ve Horasan bölgelerine seferler düzenleyen Emir Timur, 1386-1388 yılları arasındaki üç yıllık seferde Kuzey İran, Azerbaycan, İsfahan ve Şiraz'a hâkim oldu. Bu dönemlerde Ming Hanedanlığı ile diplomatik ilişkiler kuran Timur, diğer taraftan gönderdiği elçi ve tacirler aracılığıyla Çin hakkında geniş kapsamlı istihbarat faaliyetlerine başladı. 1391 yılında Altın Orda hükümdarı Toktamış Han'ı mağlup edip 1392-1396 yılları arasındaki beş yıllık seferiyle Fars bölgesinde Muzafferîlere son vererek Bağdat'ı ele geçirdi. Emir Timur, 1395 yılında Toktamış Han'ı Terek kıyısında ikinci kez büyük bir mağlubiyete uğratarak Altın Orda Devleti'ne ağır bir darbe vurdu. 1397 yılında Çin'den gelen elçi heyetinin üstünlük iddiası ve vergi talep etmesi üzerine Timur, bu elçileri alıkoyup sıradaki hedefinin Çin üzerine yürümek olduğunu belli etti. Bu amaçla başta lojistik çalışmalar olmak üzere çok yönlü askerî hazırlıklara başlandı. Ancak Emir Timur, bu hazırlıklar devam ederken 1398 yılında beklenmedik bir kararla Çin seferini erteleyip Hindistan seferine çıkarak Delhi'yi zapt etti. Daha sonra yedi yıllık sefer olarak adlandırılan 1399-1404 yılları arasındaki batı seferinde bulunan Timur, Suriye'de Memlûkleri, Anadolu'da ise Osmanlıları mağlup etti. 1404 yılının Temmuz ayında batı seferinden dönen Timur, Semerkand'da yalnızca birkaç ay kalıp Çin seferi için son hazırlıklarını tamamlayarak aynı yılın sonbahar bitiminde harekete geçti. Ancak 69 yaşındaki yaşlı cihangir, sefer esnasında ağır kış şartlarından ötürü Otrar'da hastalanarak 1405 yılının Şubat ayında hayatını kaybetti.²

Bu çalışmanın amacı, Türkistan bozkırlarının göçebe fatihi Timur'un büyük arzusu olan Çin seferine yönelik yıllar öncesinden başlayan askerî hazırlıklarını incelemektir. Daha önce araştırmacılar tarafından ağırlıklı olarak Timur ve halefleri zamanında Çin ile olan diplomatik münasebetler üzerinde durulmuş fakat askerî açıdan Timur'un Çin seferi hakkında müstakil bir çalışma kaleme alınmamıştır. Timur'un Çin seferine çıktığı halde yolda ölümünün uyandırdığı yankı, seferin tamamlanamamış olması ve akabinde başlayan şiddetli taht kavgaları, seferin arka planındaki kapsamlı hazırlığın göz ardı edilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Emir Timur, her ne kadar Çin'i fethetme hayalini gerçekleştirememiş olsa da onun bu yönde yıllar süren hazırlıkları özellikle askerî tarih araştırmaları bakımından dikkatle incelenmesi gereken kıymetli veriler sağlamaktadır. Bu makalede Çin seferi kapsamında Timur'un sefer organizasyonu, strateji ve planlama aşamaları, lojistik unsurlar, istihbarat ve propaganda faaliyetleri, ordu mevcudu ve silah-teçhizat niteliği gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Araştırmada tarihsel analiz yöntemiyle Timur dönemi ana kaynakları incelenmiş, Çin kaynaklarındaki veriler değerlendirilmiş ve ilgili araştırma eserlerden istifade edilmiştir. Bu sayede çalışmanın orta çağ bozkır ordularına ilişkin askerî tarih araştırmalarına katkı sağlaması temenni edilmektedir.

1. Timur ve Çin Arasında Diplomatik Temaslar

Yuan Hanedanlığı zamanında Moğol uluslarının Çin'deki Büyük Hanlığa bağlı olmaları hasebiyle Ming Hanedanı'nın ilk imparatoru Hong Wu da kendisini Cengizogulları'nın yasal mirasçısı sayarak onların Çin'e olan bağlılıklarını devam ettirmek istiyordu.³ Ming İmparatoru, batıdaki ülkelerle düzenli

¹ A. Ahat Andican, *Emir Timur: Tarih, Siyaset, Miras* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2019), 389; Wilhelm Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, çev. İsmail Aka (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 43; Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023), 187-188; Xirenayi Aizizi, “Ming Yıllığı Batı İlleri Tezkeresi'ne Göre Elçiler ve Tüccarlar.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., (İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2020), 16-19.

² İsmail Aka, “Timur”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 173-177.

³ Jean-Paul Roux, *Aksak Timur: İslamın Kutsal Savaşçısı*, çev. Ali Rıza Yalt (İstanbul, Milliyet Yayınları, 1994), 150; Andican, *Emir Timur*, 389.

ilişkiler kurmak amacıyla elçiler göndermişti.⁴ Konfüçyanist Çin yönetim anlayışına göre yabancı ülkelerin Ming yönetimiyle diplomatik ilişki kurmaları ancak tâbiyetlerini arz edip haraç vermeleriyle mümkündü. Bundan hareketle Çin sarayına yabancılardan gelen hediye ve mallar haraç veya vergi olarak kabul ediliyor, karşılığında gümüş, kâğıt para veya mal ödeniyordu. Bu şekilde hediye veya mal gönderen ülkelerin vassal devlet statüsünde olduğu düşünülerek Çinli bürokratlar tarafından defterlere kaydediliyordu.⁵ Yani Çinli yöneticiler kendilerini bu şekilde kandırma da aslında ödeme tam tersi yönde yapılmış oluyordu. Türkistan için Çin ile ilişkiler ticaret anlamına gelirken Çin için ticaretin amacı haraç sistemiydi. Ancak Çin kayıtlarını okurken haraç olarak anılan hediyelerin mutlaka bu şekilde verilmediğini akılda tutmak gerekmektedir. Bu anlamda Timur da Çin'e birçok defalar haraç olarak kabul edilebilecek hediyeler göndermiştir.⁶

Çin'de Cengiz Han soyundan gelen Moğolların kovulması ve Ming Hanedanlığı'nın sürekli olarak Moğolistan'a seferler düzenlemesi Timur'un dikkatinden kaçmayacak bir meseleydi. Nitekim Çin baskısından kaçan Moğol asillerinin Timur'a sığınması Ming kaynaklarına da yansımıştır. Onların Ming hakkında Timur'a bilgi vermiş olmaları muhtemeldir.⁷ Çin kayıtlarına göre, Timur tarafından Çin ile ilk diplomatik temas 1387 yılında kurulmuştur. Molla Hafız başkanlığındaki bir elçilik heyeti Çin başkentine ulaşarak imparatora 15 at ve iki deve götürmüş, karşılığında ise heyete 15 gümüş külçe ödeme yapılmıştır.⁸ Gerçekten Timurlu kaynaklarından Şerefüddin Ali Yezdi, 1388 yılında Timur, Mâzenderân ve Azerbaycan seferindeyken Çin'e giden elçinin dönüşünden ve çok değerli hediyeler sunarak Çin ülkesi hakkında bilgiler vermiş olmasından bahsetmekte ancak elçinin adını Nizameddin Kaşgarî olarak kaydetmektedir.⁹ Bu durumda Molla Hafız'ın daha sonraki yıllarda da Çin'e at getirip sattığı göz önünde bulundurularak onun elçi heyetinin başkanı değil, Emir Nizameddin başkanlığındaki heyette yer alan bir tüccar olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰

Bu dönemde Timur, Moğolistan'a da kervanlar göndermiştir. 100'den fazla Semerkandlı Müslüman tacir 1388 yılında Moğolistan'ın doğusundaki Togus Timur'un yanında bulunuyordu. Çin ordusunun bölgeye yaptığı baskında bunlar yakalanarak Çin'e götürülmüşler ve casus olabilecekleri düşünülerek Çin'den ayrılmasına izin verilmemiştir. Ancak yapılan tahkikat neticesinde onların Timurlu tacirler olduğu anlaşılınca sağ salim ülkelerine dönmeleri sağlandı. Bu durum daha önce başlayan diplomatik ilişkilerin bir yansıması olup bundan sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin giderek yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim 1387 senesinden 1396'ya kadar her yıl Timurlu elçi ve tacirlerinin Semerkand'dan Çin'in başkentine geldiği kayıtlıdır. Bu arada Timur tarafından Çin'e gönderilen atların sayısı bini bulmuştur. Bu sefaret heyetleri yanlarında getirdikleri at ve develeri hediye olarak Ming sarayına sunuyor ve karşılığında gümüş, kâğıt para ya da kaliteli kumaşlar alıyorlardı.¹¹

1392 yılında Timur'un tümen¹² beyi Nizameddin başkanlığındaki bir heyet Çin sarayına 84 at ve 6 devenin yanı sıra top top renkli kumaşlar, kılıç, hançer ve zırh gibi değerli hediyeler getirdi. Ming İmparatoru, bunun karşılığında elçilere gümüş ve kâğıt paralar verdi. Aynı dönemlerde Semerkandlı tacirler Kansu'ya da satmak için atlar getirdiler ve imparatorun emriyle bunlar başkente sevk edildi.¹³ Bu elçilerin ayrılışı sırasında Ming İmparatoru'nun emriyle Moğollar zamanında Kansu ve civar

⁴ Gülçin Çandarlıoğlu, *Orta Asya'da Timuriler, Çin'de Ming Münâsebetleri Ch'en Ch'en Elçilik Raporu* (İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 1995), 17; Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007), 244; Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, çev. M. Reşat Uzmen (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1980), 494.

⁵ Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 244; Andican, *Emir Timur*, 390; Morris Rossabi, "Two Ming Envoys to Inner Asia", *T'oung Pao* 62, S. 1/3, (1976): 1; Henry Serruys, "Mongol Tribute Missions of The Ming Period", *Central Asiatic Journal* 11, S. 1 (Mart 1996), 1-3.

⁶ Joseph. F. Fletcher, "China and Central Asia 1368-1884," içinde *The Chinese World Order*, ed. John King Fairbank, (Massachusetts: Cambridge, 1968), 207-209.

⁷ Nureddin İzbasar, "14. Yüzyılın Son Çeyreğinde Moğolistan'daki Siyasi Durum ve Bu Durumun Timurlu-Ming İlişkilerine Etkisi", *Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni İMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3, S. 5, (2023): 185.

⁸ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 43; Çandarlıoğlu, *Orta Asya'da Timuriler, Çin'de Ming Münâsebetleri*, 17; Andican, *Emir Timur*, 391.

⁹ Şerefüddin Ali Yezdi, *Emir Timur (Zafername)*, çev. Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yayınları, 2023), 167.

¹⁰ Andican, *Emir Timur*, 391.

¹¹ İzbasar, "14. Yüzyılın Son Çeyreğinde Moğolistan'daki Siyasi Durum", 186-187.

¹² *Tümen*, Türk-Moğol ordularında 10 bin kişilik askeri birlik anlamında kullanılmaktadır. Bkz. Bkz. Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 25.

¹³ İzbasar, "14. Yüzyılın Son Çeyreğinde Moğolistan'daki Siyasi Durum", 185-186; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 43; Çandarlıoğlu, *Orta Asya'da Timuriler, Çin'de Ming Münâsebetleri*, 17.

bölgelere yerleştirilen 1200'den fazla Müslüman aile, elçilerle birlikte Semerkand'a gönderildi. Çin yıllıklarında bu Müslümanların cebren gönderildikleriyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁴ Bu dönemde Çin'deki Moğol Hanı Togan Timur'un soyundan gelen Olcay Timur'un Moğolistan'daki karmaşadan kaçarak Timur'a sığınması da onun Çin hakkındaki düşüncelerinin şekillenmesinde etkili oldu. Timur, ayrıca Moğol tacirleri Ming'e casusluk yapmak için göndermekteydi.¹⁵

1394 yılında üst düzey devlet adamlarından Derviş başkanlığındaki bir elçi heyeti Çin sarayına 200 baş at hediyeyle birlikte Timur'un imparatora yazdığı bir mektup götürmüştür. Çin İmparatoru, Timur'un yazdığı mektubun üslubunu beğenmiştir.¹⁶ Çin resmî kayıtlarına göre mektubun içeriği bir efendi-vassal ilişkisini yansıtır şekilde kaleme alınmıştır. Timur, başlangıçta meşruiyetini göklerden alan, bütün dünyanın hâkimi yüce Ming İmparatoru'nu selamlıyor, onun erdem ve yücelik dolu şöhretinin bütün dünyaya yayıldığını, bütün ülkelerin onun önünde boyun eğdiğini, sayesinde karanlıkların aydınlandığını, her yerde serbestçe ticaret yapılabildiğini ve posta istasyonlarıyla bütün ülkelerin birbirine bağlandığını belirtiyordu. Ayrıca kendisine gönderdiği mektup için Çin İmparatoru'na teşekkür ederek onun isteklerini yerine getirmenin büyük bir onur olduğunu ve şanlı hükümdarlığının sonsuza kadar devam etmesi için dua edeceğini söylüyordu.¹⁷ Ancak Timur'un böylesi bir mektup yazmış olması hiç inandırıcı değildir. Araştırmacılar genel olarak mektubun Timur'a ait olmadığı görüşündedir. Nitekim dünya fethini arzulayan Timur'un böylesine kendisini küçümseyen bir mektup yazmış olması düşünülemez.¹⁸ Aslında mektuptaki kimi ifadeler de onun Çinli bürokratlar tarafından kaleme alındığını yahut içeriğinin değiştirildiğini açıkça göstermektedir. Dolayısıyla Çinli tercümanlar tarafından içeriği değiştirilen mektup, Timur'u vassal bir hükümdar konumuna indirgemiş görünmektedir.¹⁹

Çin'den Timur'a ilk elçilik heyeti ise bilindiği kadarıyla 1395 yılında gönderildi. Saray kâtibi Fu An (An Chi Tao) ve Kuo-Ki başkanlığındaki 1500 kişilik askerî bir birliğin eşlik ettiği elçilik heyeti, Semerkand'a Kaşgar ve Fergana yoluyla değil Yedisu yoluyla geldi.²⁰ Timur, bu elçilik heyetini ancak 1397 yılında beş yıllık seferden dönerken Sirderya boylarında kışladığı zaman kabul etti.²¹ Elçilerin Timur'a pek çok armağanlar sunduğu ve iyi bir şekilde kabul gördüklerinden bahsedilmektedir. Ancak bunların Ming İmparatoru'ndan getirdikleri bir mektup, ifade bakımından Timur'u Çin sarayının bir vassalı olarak göstermekteydi. Ming İmparatoru'nun daha üstün ve büyük olduğunun söylenmesine çok sinirlenen Timur, bu Çinli elçileri alıkoyup geri dönmelerine izin vermedi. Bu durum elbette dostça bir yaklaşım değildir.²² Nitekim Timur'un artık Çin'e karşı düşmanlığını açıkça ilan ettiği ve sefer hazırlıklarına başladığı görülmektedir. Gerçekten 1396 yılında Ming sarayına at getiren Semerkandlı tacirler, Çin'e gönderilen son elçi heyetleridir.²³ Rossabi, elçilerin alıkonulmasının Çin'i fethetmeye yönelik görkemli planın habercisi olduğunu belirtmektedir.²⁴

Timur, hâkim olduğu ülkenin en az Çin kadar büyük olduğunu göstermek için yanlarına tayin edilen muhafızlar eşliğinde Çinli elçilerin gezdirilmelerini istedi. Elçiler Tebriz'e kadar götürülüp, buradan Şiraz'a, sonra İsfahan'a ve dönüşte Herat'a kadar gezdirilerek altı yıllık yolculuğun ardından tekrar Semerkand'a getirildiler. Elçiler ülkelerine ancak ayrılışlarının on ikinci yılında, Timur'un ölümünden iki yıl sonra dönebildiler.²⁵ Timur'un Çin elçisini, ülkeyi dolaştırmak bahanesiyle yanında alıkoyma sebebinin, elçinin Timur ülkesi hakkındaki gözlemlerini Çin İmparatoru'na aktarmasına engel

¹⁴ Çandarlıoğlu, *Orta Asya'da Timurîler, Çin'de Ming Münâsebetleri*, 17; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 43; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 245.

¹⁵ İzbasar, "14. Yüzyılın Son Çeyreğinde Moğolistan'daki Siyasi Durum", 172.

¹⁶ İzbasar, "14. Yüzyılın Son Çeyreğinde Moğolistan'daki Siyasi Durum", 187.

¹⁷ Andican, *Emir Timur*, 392; Justin Marozzi, *Timurlenk: İslam'ın Kılıcı Cihan Fatihi*, çev. Hülya Kocaoluk (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 378; Çince orijinal metnin tercümesi için bkz. İzbasar, "14. Yüzyılın Son Çeyreğinde Moğolistan'daki Siyasi Durum", 187.

¹⁸ Morris Rossabi, "Cheng Ho and Timur: Any Relation?", *Oriens Extremus* 20, S. 2 (Dezember 1973): 131.

¹⁹ Andican, *Emir Timur*, 392; Zsombor Rajkai, "Japanese And Chinese Research on the Timurid-Ming Chinese Contacts" *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung* 63 S.1 (March 2010): 69; Fletcher, "China and Central Asia 1368-1884," 218.

²⁰ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 44; Rossabi, "Two Ming Envoys to Inner Asia", 15.

²¹ Yezdi, *Emir Timur*, 276.

²² Çandarlıoğlu, *Orta Asya'da Timurîler, Çin'de Ming Münâsebetleri*, 18; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 44.

²³ İzbasar, "14. Yüzyılın Son Çeyreğinde Moğolistan'daki Siyasi Durum", 188-189.

²⁴ Rossabi, "Cheng Ho and Timur: Any Relation?", 133.

²⁵ Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 246; Marozzi, *Timurlenk*, 376.

olmak isteğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.²⁶ Elçilerinin geri dönmemesi üzerine Ming İmparatoru Hong Wu, 1397 yılında yeni bir elçilik heyeti gönderdi. Fakat bu heyet Beşbalık bölgesine vardığında buranın hâkimi Doğu Çağatay Hanı Hızır Hoca tarafından tutuklandı. Muhtemelen Timur, Çinli elçi ve casusların ülke topraklarına girmesini engellemek için Hızır Hoca'yı uyarmıştı.²⁷

Çin kayıtlarına göre Timur, 1387-1397 yılları arasında Çin'e toplam 10 kez elçi veya tüccar heyeti göndermiştir. Modern Çinli araştırmacılar, bu heyetlerin esas amacının Çin'in siyasi ve sosyal yapısı hakkında bilgi toplamak olduğu hususunda hemfikirlerdir. Nitekim araştırmacılar, Timur'un aslında Çin'in vassalı olmadığı halde Çin'e ticarî heyetlerle hediyeler gönderip Çin'i aldattığını, bu heyetlerin Çin ile ilgili bilgi toplayarak casusluk yaptıklarını, getirdikleri mallar karşılığında ayrıca ekonomik çıkar sağladıklarını ve bütün bu yıllar boyunca Timur'un Çin'e yönelik geniş kapsamlı bir saldırı hazırlığı içerisinde olduğunu belirtmektedirler.²⁸

2. Çin Sınırlarında Askerî ve Ziraî Üs Kurulması: Aşpara

Emir Timur, beş yıllık seferden (1392-1397) döndükten sonra Çinli elçileri alıkoyarak Çin'e sefer düzenlemek niyetinde olduğunu belli etmiş ve bu çerçevede hayli erken bir tarihte hazırlıklara başlamıştır.²⁹ Timur'un daha evvel Moğolistan'a yaptığı akınlar Fergana ve Doğu Türkistan yoluyla değil daha kuzeyden Sirderya ve Yedisu bölgesi yoluyla oluyordu. Timur'un Çin üzerine yapacağı seferde de aynı yolu kullanmayı düşündüğü anlaşılmaktadır. Bu maksatla devletin sınırlarını doğuya doğru genişletmeye ve orada meydana gelen karışıklıklar sırasında çöküntüye uğramış olan ziraatı yeniden canlandırmaya karar vermiştir.³⁰ Bu amaçla Timur, daha Hindistan seferinden önce 1397/1398 kışını Ahengeran'da geçirdiği sırada, veliaht tayin etmiş olduğu torunu Muhammed Sultan'ı Moğolistan bölgesine göndererek Aşpara'da bir kale inşa edip serhaddi imar etmesini ve oraları ekip biçmesini emretti.³¹ Dolayısıyla Timur, doğu sınırlarında askerî ve ziraî koloniler kurulmasını istiyordu.³² Nitekim Şâmî'ye göre, kendisinin bundan maksadı putperestleri ortadan kaldırmak için Hitay ve Hoten tarafına asker sevk etmektir.³³

Muhammed Sultan'a, başlangıçta Timur'un silah arkadaşlarından olup daha sonra erkân-ı devlet arasında yer alan Emir Seyfeddin gibi önde gelen kıdemli emirler de eşlik etti. Berdibek Sarı Buga, Hudaydâd-ı Hüseyinî, Emir Şemseddin Abbas, Emir Hacı Seyfeddin ve diğer beyler kırk bin kişilik askerî bir kuvvetle birlikte Muhammed Sultan'ın hizmetine verildi.³⁴ Seyhun Nehri ile Yedisu bölgesi arasında sınır olan Aşpara Irmağı üzerinde bir hudut karakolunun inşası ve tarımın canlandırılması isteniyordu.³⁵ Bu durum Timur'un Çin sınırında stratejik ve lojistik bir üs kurma hazırlığında olduğunu göstermektedir. Aşpara, Moğol topraklarının sınırında, Timur'un hâkim olduğu sınırların en uç noktasında ve Çin hududunun başladığı yerde kurulmuştu.³⁶ Bu yörelerde terk edilmiş ziraî arazilerin sulanarak tekrar kazanılması ve böylece Çin'e giden yol üzerindeki toprakların, orduları besleyebilecek niteliğe kavuşturulması hedefleniyordu.³⁷ Muhammed Sultan ve Emir Seyfeddin, Aşpara'da hisarın inşaatını denetleyip mükemmel silahlar, eğitilmiş askerler ve gerekli erzakla burayı müstahkem bir hale getirdiler. İbn Arabşah'a göre; onlar burayı bir saldırı ve talan üssü olarak hazırladılar.³⁸

Bu sıralarda Timur ayrıca öteden beri sorun teşkil eden Moğollarla yakınlaşarak hanları Hızır Hoca ile karşılıklı düşmanlığa son vermek üzere bir antlaşma yapmış ve 1397 yılının Kasım ayında Ahengeran'daki Çinas köyünde Hızır Hoca'nın kızı Tevekkül Hanım ile evlenerek bu anlaşmayı pekiştirmiştir. Hızır Hoca, Hitay sınırlarında bulunan Kara Hoca ve Turfan'ı fethetti. Böylece Çin'e

²⁶ Andican, *Emir Timur*, 393.

²⁷ İzbasar, "14. Yüzyılın Son Çeyreğinde Moğolistan'daki Siyasi Durum", 189; Andican, *Emir Timur*, 394.

²⁸ Andican, *Emir Timur*, 393.

²⁹ İsmail Aka, "Timurluların Çin ile Münasebetleri," (XII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, Eylül 12-16 1994), 610.

³⁰ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 46.

³¹ Yezdi, *Emir Timur*, 276; Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 206.

³² Andican, *Emir Timur*, 388.

³³ Şâmî, *Zafernâme*, 206.

³⁴ Yezdi, *Emir Timur*, 276.

³⁵ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 46.

³⁶ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela (Acâibu'l Makdûr)*, çev. Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yayınları, 2023), 284.

³⁷ Marozzi, *Timurlenk*, 259, 381.

³⁸ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 284.

giden yol açılmış ve tüm bu hazırlıklar 1398 yılına kadar tamamlanmıştır.³⁹ Bununla birlikte bu ön hazırlıklardan sonra Timur, aldığı istihbaratlar üzerine aniden fikrini değiştirip Hindistan tarafına yürümeye karar verdi.⁴⁰

3. Çin Seferi İçin Maddi Kaynak Sağlanması: Hindistan Seferi

1392 yılında Sind Nehri'ne kadar olan topraklar Mirza Cihangir'in oğlu Pir Muhammed'e verilerek bölgede hâkimiyeti sağlaması istenmişti. Pir Muhammed ileri harekâta bulunarak Multan Kalesi'ni kuşattı. Çin seferine çıkma hazırlığında olan Timur, torununun faaliyetleri Semerkand'a ulaştığında birden bire fikrini değiştirerek yönünü Hindistan'a çevirdi.⁴¹ Dönemin kaynakları Hindistan seferini oradaki Müslümanları çevreleyerek İslamiyet'i yok etmeye çalışan kâfirlerin vücudunu ortadan kaldırmak isteğiyle açıklamaktadır.⁴² Bununla birlikte Timur'un bu seferi, daha ziyade Çin seferi için maddi kaynak temin etmek amacıyla yaptığını düşündüren birçok işaret vardır.⁴³ Gerçekten de Timur, Hindistan'a gidip gitmeme hususunda oğulları ve emirleriyle yaptığı istişare meclisinde, Emirzade Pir Muhammed Cihangir, "Eğer Hindistan'ı fethedersek oranın altınlarıyla tüm cihanı alırız." demiştir.⁴⁴

Emir Timur'un Hindistan seferine kadar Delhi'de bulunan Tuğluk Hanedanlığı tahtı yedi kere el değiştirmişti. Casusları sayesinde bölgedeki gelişmelerden günü gününe haberler alan Timur, muhtelif şehirlerde muhtelif prenslerin saltanat davasına kalkışmaları ve birbirlerine karşı ordular sevk etmeleri dolayısıyla Delhi Hanedanlığı'nın fena halde zayıf düştüğünü ve iç savaş halinde olduğunu biliyordu.⁴⁵ Hayalini kurduğu Çin seferi için maddi kaynak temin etmek isteyen Timur,⁴⁶ Hindistan'daki bu iç karışıklıktan yararlanmak istedi. Delhi'ye yıldırım süratiyle bir baskın düzenlemekle hem güney sınırını sağlama almış olacak hem de Hindistan'ın zengin hazinelerini ele geçirmiş olacaktır.⁴⁷

1398 Mart ayında "kâfirlere karşı cihat etmek" adı altında Semerkand'dan harekete geçen⁴⁸ Timur, Hindistan seferini büyük bir hızla gerçekleştirmiş ve sefer başarıyla sonuçlanmıştır. Timur, yol üzerindeki Hindulara ağır kayıplar verdirip Delhi yakınlarında Tuğluk hükümdarı II. Mahmud Hanı mağlup etti.⁴⁹ Nihayet bölgeyi yağmalayıp bol ganimet ve fillerle Hindistan'dan ayrılarak 29 Nisan 1399 (H. 22 Şaban 801) tarihinde Semerkand'a döndü.⁵⁰ Hindistan seferi Timur'a pek çok kazanım sağlamıştır. Sefer boyunca ele geçirilen zengin ganimetler, silahlar ve savaş filleri daha sonraki seferlerde kullanılmıştır. Ayrıca ordunun daha sonraki seferler için maneviyatı yükselmiştir.⁵¹ Bu girişimin Çin seferi açısından bir diğer amacı, Hindistan'dan Çin'e giden bir yol keşfetme isteği de olabilir. Nitekim Timur'un birlikleri, bu yönden Çin'e giden yolu kapayan Keşmir dağlarında gezip dolaşmışlardır.⁵²

³⁹ Mu'ineddîn Natanzî, *Müntehabü't-Tevârih-i Muîni (İskender Anonimi)*, çev. Ahmet Özturhan vd. (İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları 2023), 137; Mirza Haydar Duğlat, *Tarih-i Reşidî*, çev. Osman Karatay (İstanbul: Selenge Yayınları, 2006), 215; Yezdî, *Emir Timur*, 275-276; Marozzi, *Timurlenk*, 259; Andican, *Emir Timur*, 388.

⁴⁰ Şâmî, *Zafernâme*, 206; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 79; Yalçın Kayalı, "Timur'un Hindistan Seferi" *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, (Ekim 2014):187.

⁴¹ Seyyid Hamidüddin Muhammed b. Burhaneddin Havendşah b. Kemaleddin Mirhand, *Ravzatü's-Safa fî Sireti'l-Enbiya ve'l Müluk ve'l Hulefa*, VI, (Tahran: Müesses-e-i Hayyam ve İntişarat-ı Piruz, 1339hş), 270; Sinan Eren, "Tarihçi Gıyaseddin Ali Yezdî'nin Saadetnâme'si (Metin Tercümesi ve Değerlendirme)," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., (İstanbul Üniversitesi, 2015), 50-51; Muhammed Emin Koçak, "Timur'un Savaş Sanatı: Hindistan Seferi Örneği (1398-1399)," *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5, S. 9 (Ocak 2023): 163.

⁴² Şâmî, *Zafernâme*, 206; Yezdî, *Emir Timur*, 277.

⁴³ Andican, *Emir Timur*, 388. Ayrıca bkz. İsmail Aka, *Timurlular: Orta Asya'nın Parlak Devri* (İstanbul: Kronik Yayınları, 2022), 36.

⁴⁴ Timur Muhammed, *Tüzükât-ı Timur: Timur'un Günlüğü*, çev. Kutlukhan Şakirov, Adnan Aslan (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018), 60.

⁴⁵ Yusuf Ziya Özer, "Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış", *Belleten* IX, S. 36 (Ekim 1945): 453; Marozzi, *Timurlenk*, 260.

⁴⁶ Ensar Macit, "Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilatı," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. (Atatürk Üniversitesi 2012), 4.

⁴⁷ Marozzi, *Timurlenk*, 260.

⁴⁸ Aka, *Timurlular*, 36.

⁴⁹ Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 298; Macit, "Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilatı," 4.

⁵⁰ Natanzî, *Müntehabü't-Tevârih-i Muîni*, 335; Aka, *Timurlular*, 36.

⁵¹ Koçak, "Timur'un Savaş Sanatı," 161.

⁵² Harold Lamb, *Emir Timur*, çev. A. Göke Bozkurt (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2009), 249.

4. Çin'de Taht Kavgalarının Başlaması

1398 yılında Ming Hanedanı'nın kurucusu Hong Wu'nun ölmesi üzerine Çin'de birkaç yıl devam eden şiddetli taht kavgaları yaşandı.⁵³ Timur, casuslardan, diplomatlardan ve tacirlerden oluşan istihbarat ağı sayesinde Çin'deki bu kargaşa hakkında sürekli raporlar alıyordu. Pekin ve civarı kardeşin kardeşi boğazladığı taht savaşlarıyla çalkalanırken, Çin tam saldırılacak duruma gelmişti. Bu hedefe adım adım ilerlenecekti. Timur'un Çin'e karşı girişeceği bu seferin hazırlıklarında en ufak bir kusur ya da eksiklik yoktu.⁵⁴ Bununla birlikte Hindistan seferi sırasında Orta Doğu'da ortaya çıkan gelişmeler ve Timurlu Hanedanı içindeki bazı sorunlar onun yeniden batıya yönelmesine ve Çin seferini ertelemesine sebep oldu.⁵⁵

Diğer taraftan Timurlu müelliflerinden Nizamüddin Şâmî, Ming İmparatoru Hong Wu hakkında “Çin, Maçin ve Hitay vilayetlerinin valisi” olarak bahsetmektedir.⁵⁶ Bu durum Timur'un kendisini Çin İmparatoru'ndan daha üstün gördüğünü göstermektedir.⁵⁷ Bununla birlikte Timurlular, Çin İmparatoru'ndan “Tonguz Han” yani “Domuz Han” diye alaycı ve aşağılayıcı bir dille bahsetmekte ve onun kâfirliğini vurgulamaktaydılar.⁵⁸ İmparatorun, Müslümanlara karşı düşmanca tavrı Timur'a abartılarak anlatılıyordu.⁵⁹ 1399 yılında Timur, yedi yıllık sefere başlarken Karabağ'da kışladığı zaman Çin İmparatoru'nun ölüm haberini almasına dayalı olarak kaynaklar onun önemsiz bir sebeple birkaç bin Müslümanı öldürmekle Çin'de İslam'ın mahvına sebep olduğunu ve ardından kendisinin ölmesiyle ülkesinde iç savaş çıktığından bahsetmektedirler. Timur, dostları sevindiren ve düşmanları mahzun eden bu haberi aldığı zaman Tanrı'ya şükürler etti.⁶⁰

5. Doğu Türkistan'da Hâkimiyetin Timurlulara Geçmesi

Emir Timur daha sonra Argunşah adlı bir emiri Aşpara'ya vali tayin edip yanına bir miktar savaşçı vermiş ve Moğol sınırlarını gözetmekle vazifelendirmiştir. Oraya gönderilen askerler arasında Hint ve Multan savaşçıları, Irak-ı Arap ve Azerbaycan süvarileri, Fars ve Horasan askerleri ile Cavun-i Kurban kabilesine mensup savaşçılar vardı. Bunlar ayrıca Çağatay askerlerinden oluşan bir tümenle destekleniyordu. Bunun üzerine Muhammed Sultan ve Emir Seyfeddin Semerkand'a dönüp oradan da yedi yıllık seferde bulunan Timur'un huzuruna gittiler. Ancak Emir Seyfeddin Horasan, Muhammed Sultan ise Anadolu topraklarındaki savaşlarda hayatlarını kaybettiler.⁶¹

Aşpara'nın yanı sıra Timur'un emriyle Kırgızistan'daki Isık Göl etrafında ve yalçın Tanrı Dağları'nın eteklerinde ileri bir mevzi teşkil eden daha başka hudut kaleleri kurulmuştu.⁶² Muhammed Sultan, 1399 yılında Moğollara karşı hareketinde bu karakoldan yararlanmayı düşünmüştü. Fakat İskender b. Ömer Şeyh daha önce davranıp Fergana'dan Doğu Türkistan'a başarılı bir akın yaptı. Bu sefere Aşpara'da bulunan birliklerin komutanları da katıldılar. İskender'in kimseye danışmaksızın böyle bir akın yapması mirzalar arasında geçimsizliğe neden oldu.⁶³

Emir Timur, 1399 yılında yedi yıllık sefere çıkarken başkent Semerkand'ın idaresini torunu Muhammed Sultan b. Cihangir'e, Moğol hududunun idaresini yani Endican taraflarını ise diğer bir torunu Mirza İskender b. Ömer Şeyh'e bırakmıştı. Timur'un sefere çıkmasından kısa bir süre sonra Timurluların Cete olarak tanımladıkları Yedisu ve Doğu Türkistan'daki Moğollar'ın hâkimi Hızır Hoca ölmüş ve oğulları arasında bir paylaşım savaşı başlamıştı. Bu karışık durumdan faydalanmak isteyen Mirza İskender, emrindeki orduyla Moğollar üzerine yürümüş ve Doğu Türkistan'a girerek Kaşgar,

⁵³ Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1947), 276-277.

⁵⁴ Marozzi, *Timurlenk*, 375-376.

⁵⁵ Andican, *Emir Timur*, 388.

⁵⁶ Şâmî, *Zafernâme*, 255.

⁵⁷ İzbasar, “14. Yüzyılın Son Çeyreğinde Moğolistan'daki Siyasi Durum”, 189.

⁵⁸ Ruy González de Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Köprü Yayınları, 2016), 169; Şâmî, *Zafernâme*, 255; Yezdi, *Emir Timur*, 328.

⁵⁹ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 44.

⁶⁰ Şâmî, *Zafernâme*, 225; Yezdi, *Emir Timur*, 328; Hafız Ebru, *Zübdetü't-Tevarih*, I, thk. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevadi (Tahran: Vizareti Ferheng u İrşad-i İslamî, 1372), 894.

⁶¹ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 284-285; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 436.

⁶² Marozzi, *Timurlenk*, 259; V.V. Barthold, *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, çev. Kâzım Yaşar Koprman, İsmail Aka (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006), 188.

⁶³ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, 46.

Yarkent ve Aksu gibi şehirleri ele geçirmişti. Aynı dönemde Timur'un Semerkand'da bıraktığı veliaht şehzade Muhammed de Moğollar üzerine yürümek niyetiyle Seyhun Nehri'nin ötesine geçmişse de İskender'in seferini öğrenince başkente geri dönmüştür. Şehzade İskender'in Muhammed Sultan'ın onayı olmadan bu girişimde bulunması her ne kadar hanedan üyeleri arasında anlaşmazlıklara sebep olmuşsa da Çin seferi açısından bakıldığında İskender'in Hoten'e kadar uzanan bu başarılı seferi Doğu Türkistan'da kontrolün Timurlulara geçmesi bakımından olumlu sonuçlar vermiştir. Daha önce Timur, Hızır Hoca'nın kızıyla evlenerek *Cete* yönetimiyle işbirliği zeminini sağlamış olsa da bölgenin doğrudan Timurlu yönetiminin kontrolünde olması çok daha güvenli bir sefer yapma olanağı verecektir.⁶⁴ Tarihiçi Yezdi, Mirza İskender'in bu seferi dolayısıyla Semerkand'dan Çin'in başkenti Hanbalık'a kadar olan yolların durumu, menzil mesafeleri, su ve bitki örtüsü gibi hususlarda detaylı bilgiler vermektedir.⁶⁵

6. İstihbarat Raporları

Emir Timur'un en büyük arzularından birisi Çin seferiydi. Bu nedenle yedi yıllık seferdeyken bile Çin ile meşgul olmayı ihmal etmiyordu.⁶⁶ Timur, Şam seferinden kısa bir süre sonra Emir Allahdâd'ı önce Semerkand'a göndermiş oradan da Aşpara'ya gitmesini emretmiştir. Timur, Allahdâd'dan Moğol sınırında asayişin temin edip⁶⁷ saldırı ve talan işlerine hazırlanmasını istemiştir. Bunun üzerine Aşpara'da bulunan Emir Argunşah Semerkand'a dönmüş, Allahdâd ise Timur'un ölümüne kadar orada kalmıştır. Bu süreçte Allahdâd, Moğollar'a karşı tedbirler alıp onlar üzerine birlikler sevk etti.⁶⁸

Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un Çin seferine yönelik istihbarat faaliyetlerini hızlandırdığı anlaşılıyor. O henüz Anadolu'dayken Aşpara'da bulunan Emir Allahdâd'a bir mektup gönderip ondan oldukça kapsamlı istihbarat raporları hazırlamasını istedi. Timur'un bilmek istediği konular arasında o bölgenin genel durumu, dağ, tepe, nehir ve dere yolları, kale ve hisarlar, şehir ve köyler, bozkır ve çöller, önemli yerler ve kavşaklar, kabile ve obalar, dar ve geniş alanlar, konak ve menziller, mamur ve harap şehirler gibi hususlar yer alıyordu. Timur, tüm bunların tek tek gösterilmesini istiyor, hazırlanacak raporun belagatlı ve tafsilatlı bir şekilde kaleme alınmasını emrediyor, herhangi bir hususun muğlak kalmamasını arzu ediyordu. Bu sayede o, nerede ne var her ayrıntıyı avucunun içi gibi bilecekti. Bunun üzerine Emir Allahdâd, verilen emri yerine getirip istenilen bilgileri gayet güzel ve anlaşılır bir üslupla hazırladı. Ayrıca bölgenin topoğrafya ve coğrafyasına ilişkin bir harita hazırlayıp üzerine ayrıntılı açıklamalar yazdı. Bölgedeki canlı ve cansız her şeyi, aralarındaki uzaklıkları, menziller arası mesafeleri, yerleşim yerlerini, tepeleri ve otlak alanlarını, bunların kapasitesini, avantaj ve dezavantajlarını belirtti. Böylece Çin seferinde Timur'a yol gösterici bir rehber olacak raporlar hazırlandı. Bunların hepsi, Timur henüz Anadolu içlerinde faaliyette bulunduğu sıralarda gerçekleşmişti.⁶⁹ Nitekim Timur'un henüz Akşehir'de bulunduğu sırada bu haritaların develer üzerinde getirilip kendisine takdim edildiği nakledilmektedir.⁷⁰

Emir Timur'a atfedilen *Tüzükât* eserinde⁷¹ onun her işte uyanıklık ve tedbir yolunu sıkı tuttuğu ifade edilmektedir.⁷² Nitekim Timur'un Çin seferine yönelik istihbarat faaliyetleri yalnızca Emir Allahdâd'ın raporlarıyla sınırlı değildi. Emir Timur, her yere casuslar göndermiş, muhbirler yerleştirmişti.⁷³ Hangi cepheye meyletmek isterse o cephedeki casuslarıyla yazışır, her türlü bilgiye ulaşırdı.⁷⁴ *Tüzükât* eserinde Timur'un dünya haberlerini kendisine iletmeleri için ülkeden ülkeye dolaşan tacirlerle iyi ilişkiler kurduğu, diğer pek çok ülke gibi Hoten, Çin ve Çin-i Maçin'den de onlar aracılığıyla idarî ve sosyal konularda detaylı haberler aldığı belirtilmektedir.⁷⁵ İspanyol elçi Clavijo,

⁶⁴ Andican, *Emir Timur*, 394-395; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 79.

⁶⁵ Yezdi, *Emir Timur*, 329-330.

⁶⁶ Zeki Velidi Togan, *Asya Tarihi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022), 49.

⁶⁷ Yezdi, *Emir Timur*, 373.

⁶⁸ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 286-287.

⁶⁹ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 287-288.

⁷⁰ Togan, *Asya Tarihi*, 49.

⁷¹ Bu eser hakkında ayrıca bkz. A. Ahat Andican, "Tüzükât-ı Timuri Gerçek mi ve Geçerli Bir Birincil Tarihî Kaynak Olarak Kullanılabilir mi?" *Türkiyat Mecmuası* 27, S. 2, (2017): 33-88.

⁷² Timur Muhammed, *Tüzükât-ı Timur*, 114.

⁷³ Timur'un istihbarat ağı hakkında ayrıca bkz. İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 383-384; Kâzım Paydaş, "Emir Timur'un Fetihlerinde Haber Alma Teşkilatının Önemi", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 28, S. 46, (Ekim 2009): 35-52.

⁷⁴ Mehmet Şeker, "Yeşbek Tarihi ve Vekâyi't-Türkmân'a Göre Timur," (Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Genç Akademisyenler Sempozyumu, Ankara Kasım 6-7 2013), 64.

⁷⁵ Timur Muhammed, *Tüzükât-ı Timur*, 85.

Timur'un Çin Devleti ve arazisi hakkında sosyal, ekonomik ve kültürel konularda ayrıntılı bilgi almak için her çareye başvurduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda özellikle Tatar bir tacirin Timur'un emriyle Çin başkentinde altı ay kalmaya mecbur edilmesi dikkat çekicidir. Bu tacir, dönüşünde Çin başkentinin denize yakın olup Tebriz kentinin yirmi katı büyüklüğünde olduğunu ve hükümdarın ordusunun kalabalık olup sefere çıktığı zaman geride 400 bin kişilik koruma kuvveti bıraktığını rapor etmiştir.⁷⁶

7. Baş Humra Üssü ve Ziraat Çalışmaları

Emir Timur, bir taraftan Anadolu'da harekâta bulunurken diğer taraftan Çin'i hâkimiyet altına alma fikrini kafasından geçirmekte ve istihbarat raporlarına göre planlar yapmaktaydı. Karabağ'da kışladığı sırada ordusunun bir kısmını Berdibek, Tangrıberdi, Saadet, İlyas Hoca ve Devlet Timur gibi emirlerin emrine vererek Aşpara'da bulunan Allahdâd'a varmalarını, onu da yanlarına alıp Aşpara'ya yaklaşık on günlük mesafede *Baş Humra* adı verilen bir kale kurmalarını emretti. Buranın Moğol topraklarında yer alan ihtilafli bir arazi olması sebebiyle kalenin kurulması oldukça zorlaşmıştı. Kalabalık bir orduyla bölgeye hareket eden emirler, alışılmışın dışında bir yapı inşa etmekle meşgul oldular. Burayı Çin'e yapılacak saldırıda üs olarak kullanmak niyetiyle oldukça müstahkem bir hale getirmeye çalıştılar. *Baş Humra* Kalesi'nin temelleri atılıp binaları inşa edilmeye başlandığı sırada Timur, burada bulunan emirlere yeni bir ferman göndererek geri dönmelerini ve ülkedeki ziraat çalışmalarına katılmalarını emretti. Nitekim bu sırada Semerkand'dan Aşpara'ya kadar olan topraklarda hummalı bir tarım ve sulama faaliyeti başlatılmıştı. Ordunun iâşesi ve otlakların temini için alışverişten menedilen bölge halkı, ekip biçme hususunda birbirleriyle yarışıyorlardı. Timur, "*Hiç kimse namazını terk etse dahi sakın ola ki ekip biçme işiyle meşgul olmayı terk etmesin!*" diye emir vermişti.⁷⁷ Timur'un amacı Çin seferi için erzak stoklamak ve sefer esnasında ortaya çıkabilecek iâşe eksikliğinin önüne geçmekti. 1404 yılının yaz başında başlayan bu faaliyet, güz ayları gelene kadar hummalı bir şekilde devam etti.⁷⁸

Ankara Savaşı'ndan sonra Anadolu'daki Kara Tatarları bukağı vurarak Semerkand'a sevk eden Timur, Çin seferini güvenle yapabilmek ve bölgeyi ziraata açmak amacıyla onların bir kısmını Kaşgar'a bir kısmını ise Isık Göl taraflarında bulunan Duveyre'ye gönderdi. Bu bölge Timur ülkesi ile Moğollar arasındaki sınır bölgesidir. Aynı şekilde Irak-ı Acem, Azerbaycan, Hint ve Horasan bölgelerinden göçürülen bir kısım halk da Çin ve Türkistan sınırlarına yerleştirilmiştir.⁷⁹

Emir Timur, Anadolu'dan dönerken yaklaşık bir yıl boyunca Karabağ'da konaklayıp Gürcistan ve Abhazya gibi bölgelere seferler yaptı. Böylece bir taraftan arkasında bırakacağı muhtemel direnç noktalarını yok ederken diğer taraftan çıkmayı planladığı Çin seferi için kaynak toplamaktaydı. Bu bir yıl boyunca Doğu Anadolu, İran, Irak ve Kafkasya bölgelerinden toplanan vergiler Timur'un karargâhına aktarılmıştı. Timur, Karabağ'dan ayrılmak üzereyken Çin'e sefer yapma kararını ilan etmiş durumdaydı.⁸⁰ Yezdî, bu karara duyduğu hayret ve şaşkınlığı, "*Yeryüzündeki memleketler Sahipkıran'ın nazar-ı himmetinde bir hiç mesabesindeydi. O yüzden dünyadaki bütün şehirleri zapt etmedikçe kafası rahat etmeyecekti.*" diyerek ifade etmektedir.⁸¹ Nitekim Timur'un yedi yıllık seferden sonra bile durup dinlenmek bilmeyen enerjisi gerçekten hayret vericidir. Timur, 1404 yılı Mart ayı sonlarında Karabağ'dan hareketle aynı yılın Temmuz ayında Semerkand'a ulaşmıştır.⁸²

8. Timur'un Çin Seferinin Gerekçesi ve Propaganda Faaliyetleri

Emir Timur, Çin seferine yönelik hazırlıklarını başlattığı ilk andan itibaren seferin propagandasını gaza ve cihat kavramları üzerine oturtmuştur. Nitekim kaynaklar, kendisinin bundan maksadının kâfirler ve dinsizler üzerine yürümek,⁸³ Çin ve Hitay putperestlerini ortadan kaldırmak,⁸⁴ kâfirlere İslam'ı kabul ettirmek ve oraları şeriat nuruyla aydınlatmak,⁸⁵ puthaneleri ve kiliseleri mescide çevirmek, imansızlık

⁷⁶ Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, 215.

⁷⁷ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 316-317.

⁷⁸ Marozzi, *Timurlenk*, 381.

⁷⁹ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 306; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 439-441; Aka, *Timurlular*, 45.

⁸⁰ Andican, *Emir Timur*, 387-388.

⁸¹ Yezdî, *Emir Timur*, 427, 436.

⁸² Yezdî, *Emir Timur*, 427, 436; Andican, *Emir Timur*, 389.

⁸³ Yezdî, *Emir Timur*, 437; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 362/1029; Natanzî, *Müntehabü't-Tevârih-i Muînî*, 358.

⁸⁴ Şâmî, *Zafernâme*, 206; Tacü's-Selmânî, *Tarih-nâme*, çev. İsmail Aka (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999), 14.

⁸⁵ Yezdî, *Emir Timur*, 427.

tozunu o ülkelerden kaldırmak,⁸⁶ kısacası Çin'i İslamlaştırmak gibi ifadelerle açıklamışlardır. Yezdî'ye göre; Timur, Semerkand'da topladığı son kurultayda, “*Yüce Allah bize öyle bir güç verdi ki, kılıç zoruyla dünyayı fethedip yeryüzündeki padişahları itaat altına aldık. Allaha şükürler olsun ki onun bize nasip ettiği bu nimet pek az padişaha nasip olmuştur. Artık gönlümüzden geçen bundan sonra da kâfirlerin üzerine yürüyüp gaza etmek, o dinsizleri Allah'ın inayetiyle iman yoluna sokmaktır. Hitay ve Çin üzerine yürüyecek, oralaradaki puthaneler ve ateşgedeler yerine mescitler ve hangâhlar kuracağız.*” demiştir.⁸⁷ Yezdî, Timur'un daha önceki seferlerde kâfirden çok Müslüman kanının aktığını itiraf ederek Çin'de kazanacağı zaferle geçmişteki günahlarının kefaretiyi ödemediğini umduğunu belirtmektedir.⁸⁸ Tacü's-Selmanî de onun bütün çabasının daha bu dünyada öbür dünyayı kazanmak ve memleketin işlerini düzene koyup dini güçlendirmek olduğunu ifade etmektedir.⁸⁹ Böylece Timur, cihat çağrılarıyla Müslüman kamuoyunun desteğini arkasına almak istemiştir.

Bununla birlikte bazı araştırmacılar, Timur'un Çin seferinin, Cengiz saltanatının bütün büyüklüğüyle tekrar kurulması amacına dayandığını savunmuşlardır.⁹⁰ Gerçekten Timur, kendisini Cengiz Han'dan sonra ülkeleri karmaşa ve fesattan kurtaran bir cihangir olarak görüyordu. 1402 yılından hemen önce o, Çin hariç Cengiz Han ve haleflerinin hâkim oldukları yerleri hemen hemen ele geçirmiş durumdaydı.⁹¹ Bu saltanati yeniden kurmak için Gobi çöllerine, Rus ovalarına, Akdeniz sahillerine ve Ganj mansıplarına kadar seferler düzenleyerek hâkimiyetini sağlamıştı. Şimdi hayatının son günlerinde Cengiz Han'ın tüm mirasında hak iddiasında bulunmak için noksan kalan Çin'i de ansızın ve umulmadık bir darbeye vurarak bu saltanati tam ve eksiksiz olarak kurmak istiyordu.⁹²

Ayrıca Çin, zenginlik ve ihtişamıyla da büyük bir servet ve ganimet vadeliyordu. Çin'in fethedilmesi demek İpek Yolu'nun başından sonuna kadar Timur'un kontrolü altına girmesi demekti.⁹³ Bu anlamda Çin, bütün dünyaya hâkim olmayı kafasına koyan Timur için son engeldi. Dolayısıyla bu sefer, girdiği hiçbir savaşta yenilmemiş bir cihangir için şan ve şeref meselesiydi.⁹⁴ Gerçekten Yezdî'ye göre; “*Yeryüzündeki memleketler Sahipkıran'ın nazarında bir hiç mesabesindeydi ve bütün dünyadaki şehirleri zapt etmedikçe kafası rahat etmeyecekti.*”⁹⁵ Timur, Kanıgil'deki kurultayda “*Tanrı Rub-i meskûnun sorumluluğunu bize verdiğinden dolayı cihangirlik için çok çalışmamız gerekiyor.*” demiştir.⁹⁶

9. Timur'un Çin'e Sefer İlanı

Emir Timur, Suriye ve Anadolu seferlerini gerçekleştirirken Çin'de İmparator Yung Lo (1403-1424) tahta çıktı ve yönetim merkezini Pekin'e nakletti.⁹⁷ Yung Lo, hem tahta çıkışını bildirmek hem de daha önce gönderilen iki elçi heyetinin akıbetini öğrenmek için Semerkand'a 800 deve hediyeyle birlikte yeni bir heyet gönderdi. Bu sırada yedi yıllık seferden Semerkand'a dönmekte olan Timur, daha Karabağ'da bulunduğu sırada Çin'e sefer yapacağını ilan etmişti.⁹⁸ 1404 yılının Temmuz ayında Semerkand'a dönen Timur, genç torunlarını evlendirmek üzere törenler ve eğlenceler düzenlediği esnada dış ülkelerden gelen elçilik heyetlerini de kabul etti.⁹⁹ Bu sırada Semerkand'da bulunan İspanyol

⁸⁶ Kemaleddin Abdürrezzak es-Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn ve Mecma'-ı Bahreyn, II*, (Tahran: Müesses-e-i Pejuheş ve Mütalaat-ı Ferhengî, t.y.), 362/1029; Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk)*, çev. İsmail Aka (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2011), 46.

⁸⁷ Yezdî, *Emir Timur*, 441 Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 362/1029.

⁸⁸ Marozzi, *Timurlenk*, 375.

⁸⁹ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 14.

⁹⁰ Özer, “Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış”, 450; Roux, *Aksak Timur*, 152; Marozzi, *Timurlenk*, 375-376; Peter B. Golden, *Dünya Tarihinde Orta Asya*, çev. Yahya Kemal Taştan (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2018), 151; Hans Robert Roemer, “Timur in Iran,” içinde *The Cambridge History of Iran VI*, ed. Peter Jackson (Cambridge: 1986), 80.

⁹¹ Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 73.

⁹² Özer, “Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış”, 450.

⁹³ Andican, *Emir Timur*, 430.

⁹⁴ Marozzi, *Timurlenk*, 379.

⁹⁵ Yezdî, *Emir Timur*, 437.

⁹⁶ Mevlâna Sefieddin Muhammed b. Mahmud b. Fahreddin Mesihî el-Fuşencî, *Emir Timur (İbretü'n-Nâzurîn)*, çev. Ahmet Özturhan (İstanbul: Efe Akademi Yayınları 2021), 87.

⁹⁷ Eberhard, *Çin Tarihi*, 276-277.

⁹⁸ Fletcher, “China and Central Asia 1368-1884,” 210; Andican, *Emir Timur*, 394.

⁹⁹ Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 356-362/1020-1029; Natanzî, *Müntehabü't-Tevârih-i Muînî*, 353-358; Andican, *Emir Timur*, 396.

elçi Clavijo, kendisinden birkaç ay önce birçok ticaret malı taşıyan 800 develik bir kervanla Çin elçi heyetinin Semerkand'a geldiğini, Timur seferden döndükten sonra Çin hükümdarının mektubunu alınca derhal bu kervanla gelenlerin nezaret altına alınıp dönmelerine izin verilmediğini aktarmaktadır. Clavijo, Çin elçisinin Timur nezdine gelme sebebinin önceden hesaplanan vergiyi istemek olduğunu belirtmektedir. Elçi kabulünde İspanyol heyetine Çin heyetinin gerisinde yer verildiğini fark eden Timur, Çin heyetini aşağılamak için yerlerinin değiştirilmesini istedi. Ardından Çin elçisine, İspanya Kralı'nın Timur'a dost olduğunu, Çin elçisinin ise bir eşkiyanın temsilcisi olup Timur'a düşman bulunduğu söylendi. Clavijo'nun aktardığına göre; eskiden Timur, Çin İmparatoru'na vergi veriyordu. Şimdi ise bunu vermektен vazgeçmişti. Çin İmparatoru, Timur'dan kendisine ait olan birçok araziye işgal ettiği gerekçesiyle yedi yıldır vermediği vergiyi ödemesini istiyordu. Bunun üzerine Timur, Çin elçisine ironik bir cevap verdi: “Çin İmparatoru bu vergileri istemekte haklıdır. Fakat elçilerin yedi yıllık vergiyi taşımaları çok güçtür. Onun için bizzat kendim bu vergileri toplayarak Çin'e götüreceğim.”¹⁰⁰ Benzer ifadeler Ankara Savaşı'nda Timur'a esir düşen Bavyeralı Schiltberger'in hatıratında da geçmektedir. Ona göre; Çin'in büyük imparatoru Timur'a 400 atlıdan mürekkep bir elçi heyeti göndererek ondan beş seneden beri ödemediği haracı talep etmişti. Ancak Timur, ne haraç veren ne de tâbi olan bir kimse olmak istememekte, aksine Çin hükümdarının kendisine tâbi olup haraç vermesini istemektedir. Bunun için de kendisi bizzat gelecektir.¹⁰¹ Bu heyet Timur'un sağlığında Çin'den gelen son elçilerdi. Nitekim sefer hazırlıklarını hızlandıran Timur, yedi yıllık seferden sonra Semerkand'da sadece birkaç ay kaldıktan Çin seferi için harekete geçti.

Natanzî'ye göre; Timur, “yaşının ilerlemesine rağmen eski zamanlarda şerefli gönlünde sağlamlaştırıp yağurmuş olduğu niyeti mucibince asakir-i mansureyi Hitay tarafına çekmeyi ve serhatleri kâfirlerden temizlemeyi istedi.”¹⁰² Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir husus, yaşı hayli ilerlemiş olan Timur'un sağlık durumunun artık bozulmuş olmasıdır. İspanyol elçisi Clavijo'nun müşahadeleriyle 69 yaşındaki ihtiyar cihangirin gözleri artık iyi görmüyor, ata binemiyor, çok zayıfladığı için yürüyemiyor ve daima sedyede taşınarak hareket ediyordu.¹⁰³ Sultaniyeli Johannes de Timur'un yaşlılığından ötürü iki atın çektiği bir arabada yolculuk ettiğini belirtmektedir.¹⁰⁴ Gerçekten daha Şam'da iken İbn Haldun, hizmetkârlarının onu çadırının dışına taşıyıp atının eyerine oturttuklarını görmüştü.¹⁰⁵ Çin seferine çıkarken de halsizliğinden ötürü tahtrevanda taşınmıştı.¹⁰⁶ Ancak zihin gücü ve enerjisi hiçbir zarara uğramamıştı. Kışın en sert soğuklarının ortasında Çin'i fethetmek gibi büyük ve zor bir sefere çıkarken tam bir genç gayreti içerisindeydi.¹⁰⁷

10. Ordunun Tanzim ve Tertibine Yönelik Hazırlıklar

Bu süreçte çıkardığı fermanlarla ülkenin idari yapısını yeniden şekillendiren Timur, diğer ülkelerin elçilerini kabul etti ve beş erkek torununun düğünlerini yaptı. 1404 yılının yaz mevsiminde Semerkand dışındaki Kanıgil ovasında Çin seferi için kurultay toplayıp sefere katılacak tüm şehzadeleri, emirleri, beyleri ve komutanlarını buraya çağırdı.¹⁰⁸ Nitekim Timur, âdeti olduğu üzere bir tarafa sefer yapmaya niyetlendiğinde devletin büyüklerini toplayıp onlarla ayrıntılı istişarelerde bulunurdu.¹⁰⁹ Bu sadece askerî istişareler ve sefer planlamalarıyla düşmanı etkilemek için değil aynı zamanda Timur'un kendi ordusunun güvenini artırmak için yapılan bir güç gösterisiydi.¹¹⁰ Kurultayda Taşkent, Sayram, Aşpara ile Çin sınırına kadar olan bütün Moğol topraklarının idaresi Şehzade Uluğ Bey'e; Endican'dan Hoten'e kadar olan Fergana ve Doğu Türkistan toprakları ise Şehzade İbrahim'e verildi.¹¹¹ Mâverâünnehir, Irak ve Horasan halkı ile Anadolu'dan göçürülen Kara Tatarlardan müteşekkil 20 bin kişiden ibaret bir ordu,

¹⁰⁰ Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, 168-169, 213-214.

¹⁰¹ Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, çev. Turgut Akpınar (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), 80.

¹⁰² Natanzî, *Müntehabü't-Tevârih-i Muîni*, 358.

¹⁰³ Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, 167, 206.

¹⁰⁴ Sultaniyeli Johannes, *Timur'un Sarayında*, çev. Ahmet Deniz Altunbaş (İstanbul: Kronik Yayınları, 2020), 102.

¹⁰⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, haz. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 48; Roux, *Aksak Timur*, 149.

¹⁰⁶ Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk Bozkırların Son Göçebe Fatih*, çev. Zuhâl Bilgin (İstanbul: Kronik Yayınları, 2018), 33.

¹⁰⁷ Özer, “Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış”, 450-451n.

¹⁰⁸ Yezdi, *Emir Timur*, 437-441; Natanzî, *Müntehabü't-Tevârih-i Muîni*, 358; Hafız Ebru, *Zübdetü't-Tevarih*, I, 1025-1029; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 357-362/1020-1029; Roemer, “Timur in Iran,” 81.

¹⁰⁹ Şeker, “Yeşbek Tarihi,” 64.

¹¹⁰ Roemer, “Timur in Iran,” 81.

¹¹¹ Yezdi, *Emir Timur*, 443; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 364/1031; Andican, *Emir Timur*, 387; Aka, *Timurlular*, 47.

Şeyh Nureddin, Şah Melik ve Barlas Rüstem'in tümenleri ile Hasan ve İskender'in tümenleri Uluğ Bey'in emrine verildi.¹¹² Timur, bazı beylerini bu vilayetlerdeki askerleri toplayıp Taşkent'e getirmeleri için gönderdi. Nitekim Taşkent, ordunun en büyük kısmının ana toplanma karargâhıydı.¹¹³

Kurultayda onaylanan kararın ardından sefere katılacak ordunun tanzim ve tertibine yönelik hazırlıklara başlandı. *Tavacıların*¹¹⁴ ordunun ne kadar askere ihtiyacı olacağını ve ulus emirlerinin ne kadar asker ve teçhizat temin etmesi gerektiğini hesaplamaları gerekiyordu.¹¹⁵ Timur, devletin her tarafına haberciler göndererek Çin seferi için herkesin hazırlanmasını emretti.¹¹⁶ Hükümdarın buyruğu en uzak yerlere varıncaya kadar duyuruldu.¹¹⁷ Timur, *tavacı*lara vilayetlere gidip askerleri binli gruplar halinde sayarak *tümen* ve *hezareleri*¹¹⁸ tespit etmelerini emretti. *Tavacılar* asker toplamak için dört bir yana dağıldılar. Asker sayısının artırılmasına elverişli olan bölgelerde yeni askerler toplanarak defterlere kaydedildi. Ulus emirleri ve vilayet hâkimlerine de ordu birliklerini toplamaları emredildi.¹¹⁹

Timur, ordunun sayısal mevcudunu tespit etmek için Emir Burunduk Beg'i görevlendirdi. Ordunun büyüklüğü ve niteliğine ilişkin Burunduk Beg, Kanıgil'deki kayıtları dikkatle inceledikten sonra Anadolu'dan göçürülen Kara Tatarlar dâhil olmak üzere Mâverâünnehir, Türkistan, Harezm, Belh, Bedehşan, Horasan, Sistan, Mazenderan, İran, Azerbaycan ve Irak'tan toplamda 200 bin süvari ve piyade asker topladığını bildirdi.¹²⁰ Bu sıralanan bölgeler aynı zamanda Timur'un Çin'e yöneldiği sırada devletinin tam olarak hâkim olduğu bölgelerdi.¹²¹

Dünyanın en kalabalık ülkesi Çin'e yönelik sefer elbette çok büyük bir orduya ihtiyaç göstermekteydi.¹²² Yezdi'nin "200 bin süvari ve piyade" ifadesi araştırmacılar tarafından Çin seferi sırasında Timur ordusunun yekûnu olarak genel kabul görmüştür.¹²³ Ancak Jean Paul Roux, Timur'un o güne kadar almadığı kadar insanı silahaltına aldığını belirterek Yezdi'nin ifadesini 200 bin süvari ve sayısız piyade olarak yorumlamaktadır. O, Timur'un daha önce böylesi bir hazırlık yapmadığına ve yakın yüzyıllara kadar da böyle bir hazırlık yapılmadığına dikkat çekmektedir.¹²⁴ Ona göre Timur, Altın Orda Devleti'ne karşı ilk seferinde 350 bin asker sürmüş, iki gün boyunca birliklerinin resmigeçitlerini izlemişti. İkinci seferinde gönderdiği ordunun sayısı 300 bin idi. Şimdi Çin'i istila etmeye hazırlanıyordu ve o güne kadar böylesine çok sayıda birlikleri toplamadığı söylenmişti.¹²⁵ Aynı şekilde Andican da Çin gibi büyük bir ülkenin işgali için 200 bin kişilik bir ordunun yeterli olmayacağı kanaatindeydi.¹²⁶ Mirhand ve ondan naklen torunu Handmir, Timur'un ordusunun kayıtlarının tutulmasından sorumlu olan Emirzade Seyyid Ahmed'e ait bir belge taslağına dayanarak asker sayısını 382 bin olarak vermektedirler. Buna göre; savaşçı olmayan destek gruplarıyla birlikte ordunun büyüklüğü 800 bin atlı ve piyadeye ulaşmaktaydı.¹²⁷ Mirza Haydar Duğlat da Çin seferi için 800 bin kişilik bir ordunun toplandığını belirtmektedir.¹²⁸ Bununla birlikte bazı kaynaklarda gerçeklikten uzak afakî rakamlarla karşılaşmak mümkündür. Johannes, Timur'un emrinde 1 milyon askeri ve en azından

¹¹² Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 14-15; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 364/1031.

¹¹³ Yezdi, *Emir Timur*, 443; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 480.

¹¹⁴ *Tavacı*; asker toplama müfettişi veya zâbit anlamında askerî bir unvan olup sefere çıkılacağı zaman ya da sefer esnasında vilâyetlere giderek askerlerin toplanması ve orduya katılmasını sağlardı. Bkz. Hayrunnisa Alan, "Tavacı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul 2011, 177.

¹¹⁵ Manz, *Timurlenk*, 315.

¹¹⁶ Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında*, 80.

¹¹⁷ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 17.

¹¹⁸ Farsça *Hezare*; Türkçe ve Moğolcaya çok eskiden geçmiş bin kişiden oluşan askerî birlikler için kullanılan bir terimdir. Bkz. Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 25.

¹¹⁹ Yezdi, *Emir Timur*, 442; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 479; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 363/1030.

¹²⁰ Yezdi, *Emir Timur*, 443; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 364/1032; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 480-481.

¹²¹ Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 82.

¹²² Andican, *Emir Timur*, 277n.

¹²³ Bkz. Aka, *Timurlular*, 47; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 82; Manz, *Timurlenk*, 140n; Marozzi, *Timurlenk*, 416.

¹²⁴ Roux, *Aksak Timur*, 152-153.

¹²⁵ Roux, *Aksak Timur*, 298.

¹²⁶ Andican, *Emir Timur*, 397.

¹²⁷ Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 480-481; Gıyasüddin Handmir, *Tarih-i Habibü's-Siyer* (Tahran: Kitabhane-i Hayyam, 1333 h.ş.), 530.

¹²⁸ Duğlat, *Tarih-i Reşidi*, 216.

800 bin süvarisinin olduğu rivayetlerine yer vermektedir.¹²⁹ Schiltberger ise Çin seferi için 1 milyon 800 bin askerin toplandığını ifade etmiştir.¹³⁰

Orta çağın genelinde orduların mevcudunu tespit etmek büyük bir sorundur. Bunun en önemli sebeplerinden biri düşmana korku salmak için emrindeki asker sayısı hakkında mübalağalı söylentiler yayılmış olmasıdır. Yezdî'nin 200 bin rakamı aslında döneme göre alışılanın çok üzerinde olduğu için daha makuldür. Nitekim Çin seferi, Timur'un yıllarca hazırlığını yaptığı en son ve en muazzam seferi olacaktır.¹³¹ Yezdî, Timur'un komutanları arasındaki konuşmalara şu ifadelerle yer vermektedir: “*Böyle silahları ve böyle bir orduyu Cemşid zamanından beri hiç kimse görmemiş ve işitmemiştir. Bundan sonra da böyle bir ordunun toplanması zordur. Bu orduyla düşmanın üzerine yürürsek hepsini teshir edip küllerini göğe savuracağımız muhakkaktır.*”¹³²

Ordunun sağ kanadı (*barangar*) Timur'un 21 yaşındaki torunu Halil Sultan'ın, sol kanadı (*carangar*) ise bir diğer torunu Sultan Hüseyin'in komutasına verildi. Sağ kanatta Ömer Şeyh'in oğlu Ahmed, Emir Hudaydâd Hüseyinî, Arlat Yadigâr Şah, Sulduz Pir Ali, Şemseddin-i Abbas, Burunduk ve Nuşirevân gibi önde gelen beyler bulunuyordu. Timur, Halil Sultan'a beyleri ve sağ kanat askerleriyle birlikte Taşkent, Şahruiye (Fenaket) ve Sayram taraflarına; Şehzade Sultan Hüseyin'e ise beyleri ve sol kanat askerleriyle birlikte Yesi ve Sabran taraflarına giderek kışlık karargâhlar hazırlamalarını emretti.¹³³ Buradan anlaşıldığı kadarıyla Timur, Çin seferini Yesi, Otrar, Sayram ve Taras şehirlerini izleyen bir güzergâh üzerinden başlatmayı planlıyordu.¹³⁴ Kuzey yolu Çin'e giden en uygun yoldu. Nitekim Çinli elçi Fu An da Pekin'den gelirken aynı yolu kullanmıştı. Bu güzergâh, Tanrı Dağları'nın kuzeyindeki Baykal Gölü'ne dökülen Yedisu bölgesinden geçiyordu. Burası, bozkır kuşağında atlar için uygun otlak alanları sunuyordu. Bu husus Timur ordusunun sevk ve idare açısından en önemli unsurlardan biriydi.¹³⁵ Yaklaşık bir asır sonra Çin'e seyahat eden Ali Ekber Hitayî de İslam diyarından Çin'e giden Keşmir yolu, Moğolistan yolu ve Hoten yolu olmak üzere üç yol bulunduğunu belirtmiştir. Ona göre; Hoten yolundan Keşmir'e kadar olan bölge yoğun nüfuslu olup sulak ve otlak bir arazidir. Moğol yolu ise bu yollar arasında en güzeli olmakla beraber on beş günlük mesafesi susuz ve otlaksız olup bundan sonra neresi kazılsa bir adam boyu su fişkirir. Ali Ekber, Emir Timur'un bu yoldan Çin'e sefer düzenlediğini belirterek her yerde kaleler yapılmasını, bu kalelere biner asker yerleştirilmesini ve ordu buradan geçerken darlık çekmemesi adına onların tarımla uğraşıp ürün toplamasını emrettiğini belirtmektedir.¹³⁶ Bununla beraber Timur, sefere çıkmadan önce Mirza Cihangir'in oğlu Pir Muhammed'i Gazne ve Kabul'a, Ömer Şeyh'in oğlu Seydi Ahmed'i ise Herat yoluyla Kandahar taraflarına göndermiştir.¹³⁷ Bu husus bazı araştırmacılar tarafından Timur'un Çin ülkesine iki koldan gireceği şeklinde yorumlanmıştır.¹³⁸

11. Silah-Teçhizat ve İaşe Hazırlıkları

Emir Timur'un, Çin seferini en az dört yıl sürecek bir sefer olarak planlandığı anlaşılmaktadır. Nitekim kendisi askerî ve lojistik ihtiyaçların dört yıl veya daha fazla yetecek şekilde tedarik edilmesini emretmiştir.¹³⁹ Ulus emirleri ve vilayet hâkimleri askerlerinin ihtiyaçlarını tespit edip *tavacı*lara bildirdiler. Timur, tümen ve binlik komutanlarına askerlerin ihtiyaçlarını gidermelerini, kimsenin bir şeye muhtaç olmamasını, at, yem ve giyim kuşamlarının temin edilmesini emretti.¹⁴⁰

¹²⁹ Johannes, *Timur'un Sarayında*, 64.

¹³⁰ Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında*, 80.

¹³¹ Manz, *Timurlenk*, 133; Özer, “Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış”, 462n. Ankara Savaşı'nda tarafların asker mevcudu hakkında ayrıca bkz. Andican, *Emir Timur*, 289.

¹³² Yezdî, *Emir Timur*, 452.

¹³³ Yezdî, *Emir Timur*, 443; Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 17; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 365/1033; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 481.

¹³⁴ Andican, *Emir Timur*, 397.

¹³⁵ Marozzi, *Timurlenk*, 380.

¹³⁶ Ali Ekber Hitayî, *Hitayname*, çev. Celal Aslan (Ankara: İksad Yayınları, 2021), 43.

¹³⁷ Yezdî, *Emir Timur*, 442; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 363/1030; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 479.

¹³⁸ Cüneyt Kanat ve Mustafa Alican, *Timur Yıldızların Bahtına Hükmeden Son Cihangir* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2022), 176.

¹³⁹ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 317.

¹⁴⁰ Yezdî, *Emir Timur*, 445.

Ordunun silah teçhizatına ilişkin kaynaklarda bazı kayıtlar bulmak mümkündür. Genel olarak Timurlu coğrafyasında ateşli silah imalatı ve kullanımının ancak Timur'un ölümünden sonra Şahrüh döneminde başladığı kabul edilmektedir.¹⁴¹ Ancak Clavijo, gittiği her yerdeki en faydalı adamları ve en usta sanatkârları toplayıp Semerkand'a gönderen Timur'un, Anadolu'dan tüfek imalatçıları getirdiğini belirtmekte, bunun yanı sıra Semerkand'da topçu mühendislerinin ve birçok top ustasının toplandığını da ifade etmektedir.¹⁴² Ayrıca o, Timur'un cephaneliğinde ateş püskürtücüler ve fişekler bulunduğunu belirtmektedir.¹⁴³ Bununla birlikte diğer kaynaklarda Çin seferine dair hazırlıklarda ateşli silahlarla ilgili herhangi bir bilgi geçmemektedir. Dolayısıyla kaynak verilerine dayanarak ok, mızrak, kılıç, gürz ve balta gibi geleneksel silahlardan bahsetmek mümkündür. Yezdi'ye göre bu sefer için ok, yay, kılıç ve kalkan gibi silahlar temin edildi.¹⁴⁴ Yine Clavijo, Semerkand eteklerinde hazinelerin bulunduğu bir kalede silah imalatının yapıldığı bir atölyeden bahsetmektedir. Clavijo'nun gözlemlerine göre; burada yaklaşık bin kadar silah ustası düzenli olarak zırh, kalkan, ok, yay ve miğfer gibi silahlar yapmakla meşguldüler. Silah imalathanelerine ek olarak seferler sırasında silah yapmak üzere seyyar atölyeler de buluyordu.¹⁴⁵ Timur zamanında Semerkand'da silah üretimi önemli ölçüde gelişmişti. Nitekim silah ve teçhizat nitelikleri onun askerî yetenekleri ve zaferlerinin ana unsurlarından biriydi.¹⁴⁶ Tacü's-Semânî, "*Ordugâhın parıldamasına yıldızlar bile şaşıp kaldılar.*" diyerek Çin seferi için toplanan silahların çokluğuna ve niteliğine vurgu yapmaktadır.¹⁴⁷ Aynı şekilde Abdurrezzak Semerkandî ve Hafız Ebru da şiirsel bir dille ordunun büyüklüğünden sanki yeryüzündeki dağların ve ormanların hareket ettiğini, savaş silahlarının ağırlığından yerin sütunlarının sarsıldığını ve at nallarının sesinden göğün çatısının titrediğini ifade etmektedirler.¹⁴⁸

Hindistan seferinden sonra ele geçirilen filler, ordu saflarında istihdam edilmiş ve yedi yıllık seferde onlardan istifade edilmişti. Savaş için eğitilip donatılan bu filler, dönemin askerî teknolojisi içerisinde adeta canlı bir tank işlevi görmekteydi. Fillerin üzerine yerleştirilen seleler içerisinde okçular ve nefit atıcılar yer alırdı.¹⁴⁹ Timurlu ordusu içerisinde bu savaş fillerinin sayısı 32 veya 40 civarındaydı.¹⁵⁰

Bu sefer için Emir Timur, ayrıca 500 araba hazırlanmasını emretti. İbn Hacer bu arabaların demirle kaplandığını, İbn Arabşah ise ağır yük vurulabilmesi için üstünün çemberli tentenelerle kapatıldığını eklemektedir.¹⁵¹ Dolayısıyla bu arabaların standart yük arabalarından farklı olarak özel bir emirle tasarlandığı ve silah teçhizat gibi ağır malzeme stoklarının taşınması için ek olarak hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Yollar, iklim ve içinden geçilecek bölgelerin kaynakları konusunda ayrıntılı dosyalar önceden hazırlanmıştı. Askerlerin çöl ve buzlu bölgelerden geçerken ihtiyaç duyacakları giysiler ordunun peşinden gelecekti.¹⁵² Özellikle süvari birliklerinin ihtiyacı ve iaşenin taşınması için tacirlerden binlerce at satın alınmıştı.¹⁵³ Savaşçıların üzerlerine alabildikleri silah ve temel ihtiyaçlarının dışında kalan hazine, cephane, yedek üniformalar ve çadırlar gibi bütün eşyalar yük binekleri ve büyük taşıma araçlarının içerisinde nakledilmekteydi.¹⁵⁴ Mâverâünnehir ve Çin arasında bulunan memleketler pek az bayındır ve az nüfuslu olduğu için herkese diğer tedariklere ek olarak iaşeleri tükendiği zaman

¹⁴¹ Andican, *Emir Timur*, 290.

¹⁴² Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, 211.

¹⁴³ Golden, *Dünya Tarihinde Orta Asya*, 163.

¹⁴⁴ Yezdi, *Emir Timur*, 445.

¹⁴⁵ Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, 213; Sevinç Ulaşova, "Emir Timur'un Zamanına Ait Kaynaklarda Askerî Silahlar," (Uluslararası Tarih, Kültür, Dil ve Sanat Bağlamında Bitlis Sempozyumu, Bitlis, Mayıs 3-5 2023), 847.

¹⁴⁶ Ulaşova, "Emir Timur'un Zamanına Ait Kaynaklarda Askerî Silahlar," 848-849.

¹⁴⁷ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 17.

¹⁴⁸ Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 365/1033; Hafız Ebru, *Zübdetü't-Tevarih*, I, 1030.

¹⁴⁹ Şâmî, *Zafername*, 229; Andican, *Emir Timur*, 290; Ulaşova, "Emir Timur'un Zamanına Ait Kaynaklarda Askerî Silahlar," 848.

¹⁵⁰ Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında*, 66; Johannes, *Timur'un Sarayında*, 64.

¹⁵¹ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 318; Musa Şamil Yüksel, "Prof. Dr. Ramazan Şeşen Armağanı" içinde *İbn Hacer'in İnbâ' el-Gumr'undaki Timur ile İlgili Kayıtlar*, ed. Emine Uyumaz, Süleyman Kızıltoprak (İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları 2005), 231; Şeker, "Yeşbek Tarihi," 66.

¹⁵² Roux, *Aksak Timur*, 152.

¹⁵³ Mihail İgnatiyeviç, *Cengiz Han ve Timurlenk Devirlerinde Moğol-Tatar ve Orta Asya Milletlerinin Harb Sanatı ve Fütuhatları*, çev. Bahattin Kuban, Salih Fethi Gökçaylı (Ankara: E. U. Rs. Yayınları, 1953), 149.

¹⁵⁴ Macit, "Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilatı," 41, 43.

hayvanların sütünü içmeleri ve süt de sona geldiğinde hayvanları kesip yemeleri söylenerek iki süt ineği ve on süt keçisini yanlarına almaları emredildi.¹⁵⁵ Bunlara ilaveten sütünü sağıp içmek ve gerekirse etinden faydalanmak için birkaç bin dişi deve de orduyu takip edecekti.¹⁵⁶

Emir Timur, ordunun yolda erzak sıkıntısı yaşamaması için bütün tedbirleri almış ve buna özellikle dikkat etmiştir.¹⁵⁷ Otrar, Almalık ve Turfan'da çok önceden lojistik merkezler kurulmuş, emirlere zahire stoklamaları emredildi.¹⁵⁸ İlaşe işlerini *tavacı*larla birlikte *yasavullar* yürüttüler.¹⁵⁹ Birkaç bin çuval buğdayı beraberlerinde götürdüler ve onları dönüşte hasat etmek için ektiler.¹⁶⁰ Timur, emirlere birkaç bin ekmek arabası alınmasını ve orduyu takip etmesini buyurdu. Ayrıca sefer güzergâhındaki elverişli arazilerde ordunun ikmali için yer elması ziraatının yapılması emredildi.¹⁶¹

12. Timur'un Çin Seferine Çıkışı

Seferin bu aşamada çok gizli tutulduğu anlaşılıyor ki Semerkand'da bulunan elçilere bu konuda bir şey söylenmemiş ve bir an önce ayrılmaları istenmişti. Clavijo'nun bahsettikleri bir psikolojik harekâta işaret ediyor. İspanyali elçilerin son bir kere daha Timur ile görüşme istekleri kabul edilmemişti. Onlar güya Timur'un konuşamayacak derecede hasta olduğunu ve ölüm yatağında yattığını duymuşlar ve böylelikle bu haberin duyulamaması için kendilerine izin verilmeyip bir an önce gitmelerinin istendiği zannına kapılmışlardı. Nitekim Clavijo, Timur'un Çin seferine çıkışından sadece altı gün önce Semerkand'dan ayrılmasına rağmen onun askerî hazırlıkları ve son seferi hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Ancak Clavijo, Tebriz'e geldiklerinde Timur'un hayatta olup Memlûkler üzerine gideceğine dair bir söylenti duyduğunu nakletmektedir.¹⁶²

Emir Timur, Semerkand'ı Argunşah Bey'e, hazinenin muhafazasını Şeyh Çöre'ye emanet ettikten sonra ucu bucağı gözükmeyen bir ordu ile sonbaharın bitiminde 27 Kasım 1404 (H. 23 Cemaziyelahir 807) tarihinde kışı geçirmek üzere Semerkand'dan Otrar'a doğru harekete geçti. Ana ordu başkentten hemen yakınlarındaki Kara Bulak mevkinde konakladığı sırada şehzadeler ve beyler de savaş hazırlıklarını tamamlayarak oraya geldiler. Ana ordu, İlan Otı yoluyla ilerleyerek Tamlık'ta karargâh kurdu. Yoğun kar yağışı ve havanın geçen yıllara göre aşırı derecede soğuması üzerine oradan ayrılıp Semerkand'ın 25 km kuzeyindeki Aksulat kışlağına ulaştılar. Buranın arazisi kumluk olup yakacak odunu da boldu. Askerler için kışlık kulübelere, emirler ve beyler için de evler yapıldı.¹⁶³ Buradan kışı geçirmek üzere Halil Sultan Taşkent'e, Sultan Hüseyin ise Yesi'ye döndüler.¹⁶⁴ Timur, ordunun merkez kuvvetleriyle birlikte bir aya yakın bir süre Aksulat'ta kaldı.¹⁶⁵

Kışın bastırmasıyla birlikte yola çıkış hazırlıkları hızlandı.¹⁶⁶ Timur'un askerî stratejilerinde genellikle görüldüğü üzere kışın ortasında sefere çıkarak düşmanına hiç beklemediği anda ani bir baskın yapmayı amaçladığı anlaşılıyor. Kış mevsimi boyunca yürüyüşe devam ederek Doğu Türkistan'ı geçip ilkbahar başlarında Çin üzerine saldırmayı düşünüyordu.¹⁶⁷ Çeşitli şehirlerde kışı geçirmekte olan şehzadelere ve beylere mektuplar yazıp haberciler göndererek kış çıkar çıkmaz gelip kendisine katılmalarını emretti.¹⁶⁸ Bu sırada Aşpara'da bulunan Emir Allahdâd'a da haber gönderip oraya

¹⁵⁵ Duğlat, *Tarih-i Reşidî*, 216.

¹⁵⁶ Yezdi, *Emir Timur*, 445; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 366/1034.

¹⁵⁷ Lamb, *Emir Timur*, 316.

¹⁵⁸ Roux, *Aksak Timur*, 152.

¹⁵⁹ Manz, *Timurlenk*, 316. *Yasavul*, Türk-Moğol ordularında genel olarak ordu nizamından ve teşrifattan sorumlu emir subayı anlamlarında kullanılmıştır. Ayrıca bkz. Savaş Eğilmez ve Ensar Macit, "Türk Devlet Teşkilatlarında Yasavul." *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 12, S. 49 (Aralık 2012): 89-104.

¹⁶⁰ Yezdi, *Emir Timur*, 445 Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 366/1034.

¹⁶¹ Macit, "Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilatı," 41.

¹⁶² Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, 207-209; Aka, "Timurluların Çin ile Münasebetleri," 611-612.

¹⁶³ Yezdi, *Emir Timur*, 444; Ca'ferî, *Târih-i Kebîr*, 46-47; el-Fuşencî, *Emir Timur*, 87; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 481; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 365/1033; Hafız Ebru, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 1029; Natanzî, *Müntehabü't-Tevârih-i Muîni*, 358-359; Andican, *Emir Timur*, 398.

¹⁶⁴ Yezdi, *Emir Timur*, 445; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 481; Handmir, *Tarih-i Habibü's-Siyer*, 531.

¹⁶⁵ Yezdi ve Tacü's-Selmâni, Timur'un Aksulat'ta yaklaşık 50 gün kaldığını ifade etmekteyse de burada bir aydan az kaldığı anlaşılmaktadır. Bkz. Yezdi, *Emir Timur*, 445; Tacü's-Selmâni, *Tarih-nâme*, 16. Ayrıca bkz. İsmail Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamânı (1405-1447)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994), 30n.

¹⁶⁶ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 318.

¹⁶⁷ Şeker, "Yeşbek Tarihi," 66; Roux, *Aksak Timur*, 153.

¹⁶⁸ Yezdi, *Emir Timur*, 445; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 481; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 367/1035.

geldiklerinde bir gece kalacaklarını bildirerek ordunun konaklaması ve erzak tedarik edilmesi için hazırlıklara başlamasını emretti.¹⁶⁹ Timur, Aksulat'tan ayrılırken maiyetinde bulunan hanım ve şehzadelere ziyaretin uğur getireceği düşüncesiyle Hoca Ahmed Yesevî'nin türbesinin bulunduğu Yesi'ye kadar kendisiyle beraber gelmelerini, ziyaret şartları yerine getirildikten sonra kendisi ordusuyla Moğol topraklarına doğru sefere devam ederken onların da Semerkand'a dönmelerinin uygun olacağını söyledi.¹⁷⁰

Ancak 1404-1405 yılının kışı, Türkistan'da genellikle soğuk geçen kışların en şiddetlilerindendi.¹⁷¹ Timur, müneccimlerin göğü incelemelerinin ardından yıldızların uygun düştüğü bir vakitte¹⁷² 25 Aralık'ta Aksulat'tan kuzey sınırlarındaki Otrar'a doğru harekete geçti.¹⁷³ Bu sırada kar yağışı ve soğuk hava iyice arttı. Rüzgârın şiddetinden karlar donuyor ve ellerin parmakları bir araya gelmiyordu.¹⁷⁴ Soğuklar tahammül edilecek gibi olmasa da Timur, askerler arasındaki sızlanmaları haksızlık olarak niteleyip bunları geçici ayazlar kabul etti. Çadırları ve kışlık giysileri hazırlatıp atların çullarının örtülmesini ve askerlerin iki kat giyinmesini emrederek kararlılıkla yoluna devam etti.¹⁷⁵ Yezdi'ye göre; "Hava sürekli kapalı ve karın ardı arkası kesilmiyordu. Fakat gaza arzusu Sahipkıran'ın gönlünü öylesine istila etmişti ki, havalar düzelinceye kadar sabretmeyi dahi aklından geçirmedi."¹⁷⁶ Mirhand da Timur'un cihat arzusuyla soğukların dinmesini beklemediğini vurgulamaktadır.¹⁷⁷ Ordu, sırasıyla Uzun Ata, Yol Hoca Ağa, Sütkent, Kirmanşah Ata, Sultan Şeyh ve Zarnuk'ta konakladı. Bu sırada üç-dört karış kalınlığında buz tutmuş olan Seyhun Nehri'ni buzlar üzerinden geçti.¹⁷⁸ Kaynaklar, bu yolculuktaki soğğun şiddetini benzer ifadelerle tasvir etmeye çalışmışlardır. Ordunun safları bozulmuş, pek çok asker ve at donarak hayatını kaybetmiş, yine birçok kişinin elleri ve ayakları donmuş, bazılarının ise burunları ve kulakları düşmüştür.¹⁷⁹

Nihayet Timur, ordusu ve maiyetiyle birlikte 14 Ocak 1405 (H. 12 Recep 807) tarihinde Otrar'a ulaştı.¹⁸⁰ Otrar, Semerkand'dan yaklaşık 400 kilometre uzaklıktaydı. Moğolistan'dan geçerek Tanrı Dağları'nın kuzeyinden Çin'e giden kervanların hareket noktası olan bu şehir, planlanan harekâtın buluşma noktasıydı.¹⁸¹ Timur, burada Berdi-Beg'in evinde konakladığı sırada bir yangın çıkmış ve bu hadise bir tür uğursuzluk olarak yorumlanmıştır. Timur, bundan sonra yolların ilerlemeye müsait olup olmadığını tahkik etmek üzere Musa Kemal'i kılavuz olarak önden gönderdi. Musa, araziye inceleyip geri döndüğünde bu yoldan ilerlemenin mümkün olmadığını haber verdi. Bunun üzerine başka bir izci grubu Sayram taraflarındaki Ukba Kulan yolunu araştırmak için gönderildi. Bu izciler de geri döndüklerinde yolların üzerinde iki mızrak yüksekliğinde karların biriktiğini haber verdiler.¹⁸² Timur, mecburi olarak Otrar'da bir süre kalıp askerî hazırlıklarla meşgul olmaya karar verdi. Bu sırada Timur, soğuk algınlığından kurtulmak için aşırı derecede içki içmeye rağbet edip içeriğinde hararet verici maddeler ve hoş kokulu baharatlar bulunan alkol hazırlattı ve bu içkiden birkaç gün boyunca ölçsüz şekilde içmeye başladı.¹⁸³ Sefer esnasında Cengiz Han soyundan gelen Olcay Timur da Timur'un yanında bulunuyordu. Bu münasebetle Timur'un Çin'deki Ming Hanedanı'na son verip bu hanı Çin tahtına oturtmak düşüncesinde olup olmadığı belli değildir.¹⁸⁴ Nitekim yine bu sıralarda Toktamış

¹⁶⁹ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 320-321.

¹⁷⁰ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 18.

¹⁷¹ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 47.

¹⁷² Hafız Ebru, *Zübdetü't-Tevarih*, I, 1031; Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 16-17.

¹⁷³ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 47; Aka, *Timurlular*, 48.

¹⁷⁴ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 18; İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 317; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 367/1035; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 481.

¹⁷⁵ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 318.

¹⁷⁶ Yezdi, *Emir Timur*, 445.

¹⁷⁷ Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 483.

¹⁷⁸ Yezdi, *Emir Timur*, 445; Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 18; İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 318; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 483; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 367/1035; Hafız Ebru, *Zübdetü't-Tevarih*, I, 1032.

¹⁷⁹ Hafız Ebru, *Zübdetü't-Tevarih*, I, 1032; Yezdi, *Emir Timur*, 445; İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 320; Handmir, *Tarih-i Habibü's-Siyer*, 531; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 367/1035; Natanzi, *Müntehabü't-Tevarih-i Muini*, 358-359.

¹⁸⁰ Yezdi, *Emir Timur*, 446; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 367/1036; el-Fuşencî, *Emir Timur*, 87; Hafız Ebru, *Zübdetü't-Tevarih*, I, 1032; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 483.

¹⁸¹ Roemer, "Timur in Iran," 81.

¹⁸² Yezdi, *Emir Timur*, 446; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 483; Handmir, *Tarih-i Habibü's-Siyer*, 532; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 367/1035.

¹⁸³ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 323-324; el-Fuşencî, *Emir Timur*, 87.

¹⁸⁴ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 45; Rossabi, "Cheng Ho and Timur: Any Relation?," 133.

Han'ın özür ve af dileyen mektuplarını taşıyan elçisi kabul edildi. Timur, şimdilik Çin üzerine sefer ettiğini ve döndüğünde Cuci ulusunu ona geri vereceğini söyleyerek elçiyi gönderdi.¹⁸⁵

Kaynaklar Timur'un 11 Şubat'ta maiyetindeki hanımlar ve mirzaları geri gönderip sefere devam etmek üzere Otrar'dan harekete geçeceğini ifade etmektedirler. Bunun için *yurtçi*¹⁸⁶ ve kılavuzlara Moğolistan yolu üzerindeki ilk menzilde otağ kurulması emrini vermişti. Ancak bu sırada Timur'un aniden sıhhati bozulup hastalandı.¹⁸⁷ Aşırı içki bağırsaklarını ve ciğerlerini etkilemiş, midesini ısıtıp ateşini yükselmişti. Karargâhta bulunan tabipler hastalığı teşhis edip onu iyileştirmek için epey gayret gösterecek de neticede tedavisinin mümkün olmadığını anladılar. Timur, 18 Şubat 1405 (H. 17 Şaban 807) tarihinde vefat etti.¹⁸⁸

Seferin hedefi Çin olmakla beraber stratejik açıdan ilk olarak Moğolistan topraklarına gireceği ve Moğolların kendi istekleriyle baş eğmeyecekleri için de toplanan ordunun öncelikle Moğollarla çarpışması gerektiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁹ Nitekim Tacü's-Selmanî de öncelikli hedefin Moğollar üzerine yürümek olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁰ Bu anlamda İbn Arabşah, Timur'un seferi dolayısıyla Moğollar arasındaki korku ve panik havasını aktarmaktadır. Ona göre; Moğollar Timur'un ölüm haberini aldıklarında bunun bir tuzak olduğunu düşünüp şaşkın vaziyette birbirlerine kaç kaç diye nida ederek dört bir tarafa dağılmışlardı. Kalelerde, yüksek dağ tepelerinde ve kurganlarda saklanacak yer aramışlar, mağaralarda ve oyuklarda kendilerine ölü süsü verip yatmışlardı. Kuzey ve batı tarafında yaşayanlar sağ taraftaki sahralara ve çöllere çekilirken doğuda yaşayanlar ve Hitay halkı ise Çin sınırlarına çekilerek sığınacak yer aradılar. Timur'un seferi öyle bir dehşet saçmış ve korku salmış ki dünyanın doğusunu ve batısını mahvolmanın eşğine getirmişti.¹⁹¹

Kimi araştırmacılar tarafından bu dönemde Çin'den başlayan büyük deniz seferlerinin aslında Timur'a karşı Basra Körfezi, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na kıyısı olan devletlerle askerî ittifaklar kurmak için düzenlendiği savunulmaktadır. Ancak Rossabi; bu seferlerin Timur'un girişimiyle herhangi bir bağlantısının kurulamayacağını ikna edici delillerle açıklamıştır.¹⁹² Çin'de Timur'un askerî hazırlıkları biliniyor ve yapılacak saldırının püskürtülmesi için tedbirler alınıyordu.¹⁹³ İmparator, Kansu'daki komutanlara savaşa hazır olmaları emrini vermişti.¹⁹⁴ Ancak Ming hanedan kayıtlarında fevkalade bir tedbirden bahsedilmemesi, Çin yönetiminin tehlikenin büyüklüğünün yeterince farkında olmadığını göstermektedir.¹⁹⁵ Çin'in dâhili vaziyeti yakından incelendiğinde Timur'un bu teşebbüsünün gerçekleşmesi halinde büyük başarılarla sonuçlanacağı anlaşılmaktadır. Öncelikle Moğollar kısa sürede Timur ordusuna iltihak etmiş olacak ve taht kavgaları yüzünden kuvvetten düşen Çin ordusu onlara uzun süre karşı koyamayacaktı.¹⁹⁶ Gerçekten Timur'un komutanları onun ölümünden sonra bile bu kadar silah-teçhizat ve böylesine bir orduyla Çin üzerine gidildiği takdirde zafer kazanılacağına şüphe duymuyorlardı.¹⁹⁷ Nitekim Timur'un yıllarca süren istihbarî ve lojistik hazırlığının yanı sıra toplanan ordunun büyüklüğü ve niteliği de bunu göstermektedir.

Barthold'a göre; Emir Timur, fetihlerini tamamlamak için kendisinden önce Harezmsah Sultan Alâeddin (1200-1220) ve kendisinden sonra Nadir Şah (1736-1747) gibi Çin'i fethetmek istiyordu. Ancak şu farkla ki, bu fatihler için Çin yalnız uzak bir hayalken, Timur bu sefer için büyük bir ordu toplamayı başarmış ve sefere başlamış olduğu halde yolda ölmesi üzerine ordusu hareketsiz kalmıştır.

¹⁸⁵ Yezdî, *Emir Timur*, 446; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 483-484; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 368/1037.

¹⁸⁶ *Yurtçi*; orduya kamp kurmak ve konaklama yerini düzenlemekten sorumlu emir subayıdır. Bkz. Manz, *Timurlenk*, 307.

¹⁸⁷ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 19; Yezdî, *Emir Timur*, 446; el-Fuşencî, *Emir Timur*, 87.

¹⁸⁸ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 323-324; Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 19; el-Fuşencî, *Emir Timur*, 87; Yezdî, *Emir Timur*, 446-449; Handmir, *Tarih-i Habibü's-Siyer*, 533-535; Devletşah, *Devletşah Tezkiresi*, çev. Necati Lugal (İstanbul: Tercüman Yayınları 1977), 390; Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn*, 369-370/1040-1041; Hafız Ebru, *Zübdetü't-Tevarih*, I, 1032-1034; Mirhand, *Ravzatü's-Safa*, 484-486.

¹⁸⁹ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, 47.

¹⁹⁰ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, 18.

¹⁹¹ İbn Arabşah, *Bozkırdan Gelen Bela*, 345.

¹⁹² Rossabi, "Cheng Ho and Timur: Any Relation?", 129-136.

¹⁹³ Barthold, *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, 186.

¹⁹⁴ Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 245.

¹⁹⁵ Çandarlıoğlu, *Orta Asya'da Timurîler, Çin'de Ming Münâsebetleri*, 19; Rossabi, "Cheng Ho and Timur: Any Relation?", 133-134; Rossabi, "Two Ming Envoys to Inner Asia", 16.

¹⁹⁶ Eberhard, *Çin Tarihi*, 277.

¹⁹⁷ Yezdî, *Emir Timur*, 451.

Hatta Timur'un ölümünden sonra ordunun ileri gelenleri sefere devam etmek istemişlerse de imparatorluk içinde taht mücadelelerinin sebep olduğu kargaşalıkların baş göstermesi bu niyetlerini gerçekleştirilmeye imkân vermemiştir.¹⁹⁸ Timur'un oğlu ve halefi Şahrüh döneminde de Çin'i işgal etmeye yönelik herhangi bir teşebbüste bulunulmadı. Aksine Ming sarayıyla ilişkileri güçlendirmek adına tutuklu elçiler serbest bırakılıp ticarî anlaşmalar yapıldı.¹⁹⁹ Ming İmparatoru'nun üstünlük iddiası Timur'dan sonra bir süre devam etmişse de daha sonra ticarî ve diplomatik ilişkilerin gelişimine paralel olarak yerini eşitlikçi bir yaklaşıma bırakmıştır.²⁰⁰ Bu dönemde Ming elçisi Ch'en Ch'eng²⁰¹ ve Timurlu elçisi Gıyaseddin Nakkaş²⁰² iki ülke arasında ilişkilerin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada Timur'un Çin seferine yönelik askerî hazırlıklarına odaklanılmış ve bu açıdan onun sefer organizasyonu, strateji ve planlama aşamaları, istihbarat ve propaganda faaliyetleri, lojistik unsurlar, ordusunun büyüklüğü ve silah-teçhizat nitelikleri gibi hususlarda önemli sonuçlar elde edilmiştir. Emir Timur için Çin'in fethedilmesi, cihangirlik adına geçmişteki Moğol İmparatorluğu topraklarının tamamına hâkim olmak açısından önemli bir husustu. Emir Timur, Çin'deki iktidar değişikliği ve politikalarını oldukça erken bir tarihte değerlendirerek buna göre pozisyon almıştır. Elçi ve tacirler aracılığıyla Çin'e hediyeler gönderip bir taraftan dostluk mesajları verirken diğer taraftan istihbarat faaliyetlerine başlamıştır. Çin İmparatoru'nun üstünlük iddiası Timur'a aradığı fırsatı vermiş ve derhal sefer hazırlıklarına başlamıştır. Timur'un Çin sınırlarında askerî ve lojistik gerekçelerle tahkim edilmiş üsler kurması oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca Timur, Çin'e giden yol güvenliğini sağlamak açısından Moğol hanlarıyla yakınlaşıp akrabalık tesis etmiştir. Ekonomik açıdan sefer masrafları zengin Hindistan kaynakları kısa sürede ele geçirilerek sağlanmıştır.

Emir Timur, batıda birçok düşmanla uğraşıp muvaffakiyetler kazanırken eş zamanlı olarak doğudaki hedefleri için de planlar yapmayı ihmal etmeyecek kadar büyük bir stratejist ve askerî bir dehadır. Büyük emirlerinden birini Çin sınırlarına gönderip kapsamlı istihbarat çalışmaları yaptırması ve detaylı haritalar hazırlatması onun arazi şartlarından işe kaynaklarına kadar her meseleyi ayrıntısıyla planladığını göstermektedir. Emir Timur, ajanları sayesinde düşmanını yakından izleyip Çin'in dâhili vaziyeti ve askerî potansiyeli hakkında sürekli raporlar almıştır. Timur'un sevk ve idare ağındaki en önemli unsurların başında otlak ve işe meselesi gelmektedir ki onun bu alanda hummalı çalışmalar yaptırdığı görülmektedir. Anadolu'dan sürülen Kara Tatarlar dâhil İran, Azerbaycan ve Horasan'dan göçürülen bir kısım halkların sınır bölgelerinde iskân edilmesi hem güvenlik koridoru sağlanması hem de bölgenin ziraata açılması açısından dikkate değerdir. Timur, propaganda faaliyetlerini de asla ihmal etmemiş ve kamuoyu desteğini arkasına almaya özen göstermiştir.

Dolayısıyla Emir Timur'un Çin seferinin, titizlikle hazırlanmış bir stratejik planlamaya dayandığı anlaşılmaktadır. Timur, dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin'e yönelik sefer için o zamana kadarki en büyük orduyu sahaya sürmüştür. Seferin kaç yıl süreceği önceden planlanmış ve hazırlıklar ona göre yapılmıştır. Karşılaştığı her şeyden bir fayda temin etmeyi başaran Timur için Hindistan'ın filleri ve Anadolu'nun silah imalatçıları gibi unsurlar, onun Çin seferinde istifade etmeyi düşündüğü kaynaklardır. Muazzam bir silah-teçhizat stoğu, dişi develer, inekler ve süt keçileri gibi işe destekleri, büyük yük arabaları, hasat edilmek üzere ekilecek tohumlar, satın alınan binek atlar sefer organizasyonunun son hazırlıklarıdır. Yaşlı ve hasta durumuna rağmen Çin seferi için gösterdiği özen ve gayret onun fütühat enerjisinin ve kararlılığının somut bir delilidir. Ancak her zamankinden daha şiddetli geçen ağır kış şartları Timur'un Çin seferindeki en büyük şanssızlığı olarak görülmektedir. Bu

¹⁹⁸ Barthold, *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, 186; Hans Robert Roemer, "The Successor of Timur," içinde *The Cambridge History of Iran VI*, ed. Peter Jackson (Cambridge: 1986), 100. Timur'un ölümünden sonra ordunun arkasında bulunan Mirza Sultan Hüseyin'in, yanında bulunan askerleri dağıtarak Semerkand üzerine yürümüş ve orduda bulunan emirler bunu haber alınca Semerkand tarafına yönelip durumu Mirza Halil Sultan'a bildirmişlerdir. Böylece Çin seferi için hazırlanan ordunun dağılması hususunda ayrıca bakınız: Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020), 29.

¹⁹⁹ Rossabi, "Cheng Ho and Timur: Any Relation?," 134.

²⁰⁰ Fletcher, "China and Central Asia 1368-1884," 210-214.

²⁰¹ Rossabi, "Two Ming Envoys to Inner Asia", 15-28.

²⁰² Betül Mutlu, "15. Yüzyılda Hitay'da Bir Timurlu Sefir: Gıyaseddin Nakkaş'ın Hitay Gözlemleri" *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 17, S. 67 (Mart 2011): 127-128.

durum sefer planlamasında aksamalara yol açmış ve bununla beraber sonuçta Timur'un hastalanarak ölümüne sebep olmuştur.

Emir Timur'un en büyük arzularından biri olan Çin'i fethetmek için başta istihbarat ve lojistik hazırlıklar olmak üzere yıllar süren hummalı çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda onun sefer planlamasında herhangi bir kusur ya da eksikliğin olmadığı görülmektedir. Çin'in dahili vaziyeti düşünüldüğünde seferin tamamlanabilmesi halinde büyük bir başarı kazanılacağı anlaşılmaktadır. Nitekim Emir Timur'un ölümünden sonra komutanları böylesi bir orduyla Çin'e gidildiği takdirde kesin bir zafer kazanacakları hususunda hemfikirdir. Dolayısıyla onun ölümünden sonra emirler sefere devam etme kararı vermiş olsalar da şiddetli taht mücadeleleri ordunun daha fazla ilerlemesine imkân vermemiştir.

KAYNAKÇA

Aizizi, Xirenayı. "Ming Yıllığı Batı İlleri Tezkeresi'ne Göre Elçiler ve Tüccarlar." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2020.

Aka, İsmail. "Timur", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 173-177.

Aka, İsmail. "Timurluların Çin ile Münasebetleri." XII. Türk Tarih Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur, Ankara, Eylül 12-16 1994.

Aka, İsmail. *Mirza Şahrüh ve Zamanı (1405-1447)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.

Aka, İsmail. *Timurlular: Orta Asya'nın Parlak Devri*. İstanbul: Kronik Yayınları, 2022.

Alan, Hayrunnisa. "Tavacı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 40, TDV Yayınları, İstanbul 2011, 177-178.

Alan, Hayrunnisa. *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.

Andican, A. Ahat. *Emir Timur: Tarih, Siyaset, Miras*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2019.

Andican, A. Ahat. "Tüzükat-ı Timuri Gerçek mi ve Geçerli Bir Birincil Tarihî Kaynak Olarak Kullanılabilir mi?" *Türkiyat Mecmuası* 27, S. 2, (2017): 33-88.

Barthold, V.V. *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*. çev. Kâzım Yaşar Koprıman, İsmail Aka. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.

Barthold, Wilhelm. *Uluğ Beg ve Zamanı*. çev. İsmail. Aka. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî. *Târîh-i Kebîr (Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk)*. çev. İsmail Aka. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.

Clavijo, Ruy Gonzâlez de. *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Köprü Yayınları, 2016.

Çandarlıoğlu, Gülçin. *Orta Asya'da Timurîler, Çin'de Ming Münâsebetleri Ch'en Ch'en Elçilik Raporu*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 1995.

Devletşah. *Devletşah Tezkiresi I-IV*. çev. Necati Lugal. İstanbul: Tercüman Yayınları, 1977.

- Duğlat, Mirza Haydar. *Tarih-i Reşidî*. çev. Osman Karatay. İstanbul: Selenge Yayınları, 2006.
- Eberhard, Wolfram. *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1947.
- Eğilmez, Savaş, ve Ensar Macit. "Türk Devlet Teşkilatlarında Yasavul." *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 12, S. 49 (Aralık 2012): 89-104.
- El-Fuşencî, Mevlâna Sefieddin Muhammed b. Mahmud b. Fahreddin Mesihî. *Emir Timur (İbretü'n-Nâzırîn)*. çev. Ahmet Özturhan. İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 2021.
- Eren, Sinan. "*Tarihçi Gıyaseddin Ali Yezdî'nin Saadetnâme'si (Metin Tercümesi ve Değerlendirme)*." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., İstanbul Üniversitesi, 2015.
- Fletcher, Joseph F. "China and Central Asia 1368-1884" içinde *The Chinese World Order*, ed. John King Fairbank, Massachusetts: Cambridge, 1968.
- Golden, Peter B. *Dünya Tarihinde Orta Asya*. çev. Yahya Kemal Taştan. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2018.
- Grousset, Rene. *Bozkır İmparatorluğu*. çev. M. Reşat Uzmen. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1980.
- Hafız Ebru. *Zübdetü't-Tevarih, I. thk.* Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevadî. Tahran: Vizareti Ferheng u İrşad-i İslamî, 1372.
- Handmir, Gıyasüddin. *Tarih-i Habibü's-Siyer*. Tahran: Kitabhane-i Hayyam, 1333hş.
- Hasan-ı Rumlu. *Ahsenü't-Tevârih*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- Hıtaî, Ali Ekber. *Hitaynâme*. çev. Celal Aslan. Ankara: İksad Yayınları, 2021.
- İbn Arabşah. *Bozkırdan Gelen Bela (Acâibu'l Makdûr)*. çev. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2023.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- İgnatiyeviç, Mihail. *Cengiz Han ve Timurlenk Devirlerinde Moğol-Tatar ve Orta Asya Milletlerinin Harb Sanatı ve Fütuhatları*. çev. Bahattin Kuban, Salih Fethi Gökçaylı. Ankara: E. U. Rs. Yayınları, 1953.
- İzbasar, Nureddin. "14. Yüzyılın Son Çeyreğinde Moğolistan'daki Siyasi Durum ve Bu Durumun Timurlu-Ming İlişkilerine Etkisi", *Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni İMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3, S. 5, (2023): 172-198.
- Johannes, Sultaniyeli. *Timur'un Sarayında*. çev. Ahmet Deniz Altunbaş. İstanbul: Kronik Yayınları, 2020.
- Kanat, Cüneyt ve Mustafa Alican. *Timur Yıldızların Bahtına Hükmeden Son Cihangir*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2022.

- Kayalı, Yalçın. "Timur'un Hindistan Seferi", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, (Ekim 2014): 179-192.
- Koçak, Muhammed Emin. "Timur'un Savaş Sanatı: Hindistan Seferi Örneği (1398-1399)", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5, S. 9 (Ocak 2023): 161-176.
- Lamb, Harold. *Emir Timur*. çev. A. Göke Bozkurt. İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayınları, 2009.
- Macit, Ensar. "Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilatı." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., Atatürk Üniversitesi, 2012.
- Manz, Beatrice Forbes. *Timurlenk Bozkırların Son Göçebe Fatih*. çev. Zuhâl Bilgin. İstanbul: Kronik Yayınları, 2018.
- Marozzi, Justin. *Timurlenk: İslam'ın Kılıcı Cihan Fatih*. çev. Hülya Kocaoluk. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Mirhand, Seyyid Hamidüddin Muhammed b. Burhaneddin Havendşah b. Kemaleddin. *Ravzatü's-Safa fi Sireti'l-Enbiya ve'i Müluk ve'l Hulefa*, VI. Tahran: Müessesese-i Hayyam ve İntişarat-ı Piruz, 1339hş.
- Muhammed, Timur. *Tüzükât-ı Timur: Timur'un Günlüğü*. çev. Kutlukhan Şakirov, Adnan Aslan. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Mutlu, Betül. "15. Yüzyılda Hitay'da Bir Timurlu Sefir: Gıyaseddin Nakkaş'ın Hitay Gözlemleri", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 17, S. 67 (Mart 2011): 125-136.
- Natanzî, Mu'ineddîn. *Müntehabü't-Tevârih-i Muînî (İskender Anonimi)*. çev. Ahmet Özturhan vd. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları 2023.
- Özer, Yusuf Ziya. "Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış", *Bellekten* IX, S. 36 (Ekim 1945): 423-467.
- Paydaş, Kâzım. "Emir Timur'un Fetihlerinde Haber Alma Teşkilatının Önemi", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 28, S. 46 (Ekim 2009): 35-52.
- Rajkai, Zsombor. "Japanese And Chinese Research on the Timurid-Ming Chinese Contacts", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung* 63, S.1 (March 2010): 63-103.
- Roemer, Hans Robert. "The Successor of Timur." içinde *The Cambridge History of Iran VI*, ed. Peter Jackson, Cambridge: 1986.
- Roemer, Hans Robert. "Timur in Iran." içinde *The Cambridge History of Iran VI*, ed. Peter Jackson, Cambridge: 1986.
- Rossabi, Morris. "Cheng Ho and Timur: Any Relation?", *Oriens Extremus* 20, S. 2 (Dezember 1973): 129-136.

- Rossabi, Morris. "Two Ming Envoys to Inner Asia", *T'oung Pao* 62, S. 1/3 (1976): 1-34.
- Roux, Jean-Paul. *Aksak Timur: İslamın Kutsal Savaşçısı*. çev. Ali Rıza Yalt. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994.
- Schiltberger, Johannes. *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*. çev. Turgut Akpınar. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Semerkindî, Kemaleddin Abdürrezzak. *Matla'-ı Sa'deyn ve Mecma'-ı Bahreyn, I-III*. Tahran: Müesses-e-i Pejuheş ve Mütalaat-ı Ferhengî, t.y.
- Serruys, Henry. "Mongol Tribute Missions of The Ming Period", *Central Asiatic Journal* 11, S. 1 (Mart 1996), 1-83.
- Şâmî, Nizamüddin. *Zafernâme*. çev. Necati Lugal. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Şeker, Mehmet. "Yeşbek Tarihi ve Vekâyi't-Türkmân'a Göre Timur." Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Genç Akademisyenler Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur, Ankara, Kasım 6-7 2013.
- Tacü's-Selmânî. *Tarihnâme*. çev. İsmail Aka. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Togan, Zeki Velidi. *Asya Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
- Togan, Zeki Velidi. *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.
- Ulaşova, Sevinç. "Emir Timur'un Zamanına Ait Kaynaklarda Askeri Silahlar." Uluslararası Tarih, Kültür, Dil ve Sanat Bağlamında Bitlis Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur, Bitlis, Mayıs 3-5 2023.
- Yezdî, Şerefüddin Ali. *Emir Timur (Zafername)*. çev. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2023.
- Yüksel, Musa Şamil. "Prof. Dr. Ramazan Şeşen Armağanı" içinde *İbn Hacer'in İnbâ' el- Güm'r'undaki Timur ile İlgili Kayıtlar*, ed. Emine Uyumaz, Süleyman Kızıltoprak, İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 2005, 198-232.